

rostra

november 1975 nr 41

rostra

blad van de
economische
faculteit

jaargang '75-'76

redactie

Pieter Beemsterboer
Paul van Hal
Erik Kloosterhuis
J.G.Lambooy
Bram Pietjouw
Jos Smit
Adri Stam
Hein vrolijk

adres

Jodenbreestraat 23
Kamer 1324
tel. 5254017
SEF, tel. 5254120

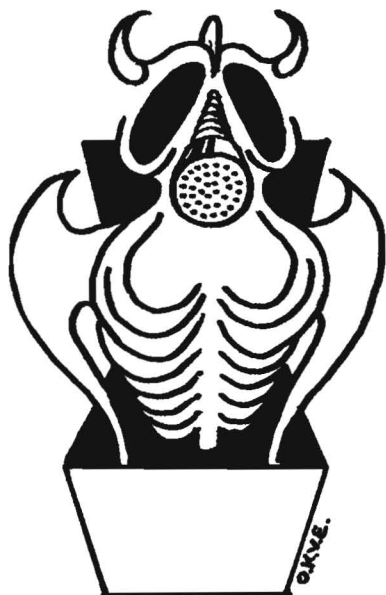
postadres

Jodenbreestraat 23
Kamer 2167
Amsterdam

illustrator

Onno Kraft van Ermel

Adreswijzigingen moeten
gestuurd worden naar
Studentenadministratie

**VERBURGERLIJK
FATSOEN** (zie pg. 12)

De ROSTRA-redactie biedt U hierbij deze ROSTRA-special over werkloosheid aan. De cyclus over dit thema van de gastcollegecie. en de SEF deed de redactie ertoe besluiten de actualiteit van de lezingen te volgen. U treft niet alleen een verslag aan van het forum, maar ook de standpunten van werklozenactiecomité's en een artikel over bedrijfstakken en werkgelegenheid van de hand van ROSTRA-redacteuren. De discussie binnen de faculteit is zeer levendig, wat mag blijken uit de bijdragen van de hand van docenten en studenten. Wegens plaatsgebrek kan een gedeelte van de binnengekomen bijdragen pas in december verschijnen.

Verder zult U in ROSTRA veel zaken binnen en buiten de faculteit behandeld zien die de aandacht waard zijn.

Als nieuwe redacteur heten wij Pieter Beemsterboer welkom.

In het volgende nummer kan de lezer een artikel van Drs.de Klerk en Drs. Thio verwachten over de arbeidsinkomensquote. Andere punten: een verslag van het Indonesië-congres aan de Katholieke Universiteit van Nijmegen, een verslag van de bijeenkomst van economie leraren (zie onder "Appels en Peren" elders in ROSTRA) en een artikel over werkloosheid onder academici. De ROSTRA-redactie verwacht voort een discussie over de welvaartstheorie. Dit naar aanleiding van de ste'lling op het VESVU-congres dat deze theorie geen empirische inhoud heeft (m.b.t. de rol van de staat).

Tot slot nog een woord van waardering voor de leden van de faculteit die actief bijdragen insturen voor ROSTRA. De redactie vindt dit een positief teken, positiever dan als stuurman aan de wal via Raad van Beheer of Faculteitsraad kritiek te uiten. In het verlengde hiervan liggen -last but not least- onze excuses aan dr.Zappey en prof.Frieling voor de late plaatsing van hun ingezonden stukken.

NOOT van onze illustrator:

En dan deze week speciaal voor onze geëmancipeerde Kristien een prachtig tekeningetje; een soort verkooptechniek om die vrouwen in de redactie van dit mannenblad te krijgen!

O.K.V.E.

(Zie pg.18 "NAAKT")

inhoud

FORUM	pag. 3
A&A	pag. 4
WERKGELEGENHEID EN DYNAMIEK	
IN DE ECONOMIE	pag. 5
APPELS & PEREN	pag. 6
HET ROER MOET OM!	pag. 8
STRUCTURELE WERKGELEGENHEID	pag. 7
JAARBOEK	pag. 7
WERKGELEGENHEID EN DE	
BEDIJFSTAKKEN	pag. 10
ASVA	pag. 12
KAART	pag. 12
IRRELEVANTIE...	pag. 13
MAKRO	pag. 14
GRAVEN NAAR MACHT	pag. 15
INTREE	pag. 17
VESVU	pag. 17
AFSCHEID	pag. 17
ROND/UIT DE RAAD	pag. 16
SEF	pag. 16
SEMINAR	pag. 16
KORROSTRAPONDENTIE	pag. 18

De ROSTRA REDAKTIE roept sollicitanten op voor de functie van:

ILLUSTRATOR

zijn/haar taak zal bestaan uit het verteerbaar maken van ROSTRA door middel van verantwoorde esthetiek in zwart/wit.

Na een berichtje aan de redactie van ROSTRA, kr.2167, nemen wij contact met u op

staut

De Stichting Amsterdams Universitair Toneel zoekt per 1 januari of eerder een

PENNING MEESTER

Voor mensen die geïnteresseerd zijn in theater of daaromtrent en bovendien praktische ervaring willen opdoen, is dit baantje zonder meer een aanrader. **Taakomschrijving:** het regelen van de financiële besommingen van een groep mensen die zoveel mogelijk willen doen met een beperkte hoeveelheid fin. middelen.

Belangstellenden kunnen contact opnemen met Hein Vrolijk tel 226578 of een bezoek afleggen aan het STAUT-kantoor, di.,wo. en do. 14-16 uur. Nieuwe Doelenstraat 16 tel 5252286

FORUM

Onlangs is een lezingencyclus gestart rond de problematiek van de huidige economische recessie. Begonnen werd er met een forum rond de ec.-politieke aspecten van de werkloosheid.

Als direkte aanleiding tot het organiseren van dit forum kan het verschijnen van de Miljoenennota '76 en de Macro-Ec. Verkenningen '76 gezien worden.

Deze uitgaven (sterk beïnvloed door de 'occasional paper' van den Hartog en Tjan), stonden van sommige zijden aan hevige kritiek bloot. De forumleden hadden als gemeenschappelijk punt hun inbreng in de discussie rond deze paper. Het forum bestond uit: prof. v.d. Woestijne, prof. v.d. Zwan, drs. den Hartog en drs. Thio.

De voorzitter, prof. Cramer, had vooraf een drietal vragen meegegeven, waarop de forumleden zouden moeten antwoorden in hun inleidend betoogje. Deze vragen luiden:

- 1) Waardoor wordt de huidige werkloosheid veroorzaakt?
- 2) Welke maatregelen zouden een remedie bieden?
- 3) Welke neveneffecten of restricties maken de toepassing van deze remedie onmogelijk?

Zoals al vermeld, is het forum een onderdeel van een lezingencyclus. Deze cyclus werd, op initiatief van de Aktiegroep Economen, georganiseerd door de Sef en de 'commissie gastcolleges'. Het forum wordt gevolgd door een lezingencyclus, bevattende:

31 okt.: Prof. Dr. W. Driehuis, over: "Loonvorming, inflatie en werkgelegenheid."

7 nov.: Prof. Dr. H. W. de Jong, over: "De structuur van de markteconomie en het stagflatieprobleem."

6 dec.: Drs. H. B. M. van der Laan, over: "Werkgelegenheid en vakbondspolitiek."

STRUCTUREEL

Prof. v.d. Woestijne ziet de inflatie als een probleem van structurele spanningen, waarvoor ook structurele oorzaken gezocht moeten worden.

Het afwentelen van lasten (m.n. de sociale lasten), ziet hij als een der oorzaken van inflatie. Een andere oorzaak is de loon- en inkomensindexatie.

Verder moet men er rekening mee houden dat bij de centrale loonvorming, te weinig aandacht geschonken wordt aan de verschillen in draagkracht van de bedrijfstakken.

Hij wijst er op dat wij niet gewend zijn om de rechten uit de soc. verzekeringen voortvloeiend als een deel van ons inkomen te beschouwen.

De factoren die tot de huidige crisis geleid hebben komen niet voor in de economische modellen, zoals bijvoorbeeld trendmatige veranderingen.

Verder wordt er geen onderscheid gemaakt tussen kwalitatieve en kwantitatieve oorzaken. Het werkloosheidsprobleem is niet zuiver kwantitatief.

Een kwalitatief aspect is het feit dat de kwaliteit van de arbeid niet aansluit op de kwaliteit van de beschikbare arbeidsplaatsen.

De kwantitatieve middelen à la Keynes werkten goed in de dertiger jaren, aangezien toen de kwantiteitsaspecten op de arbeidsmarkt overheersten.

Prof. Wim Driehuis introduceert van links naar rechts Prof. v.d. Woestijne, Drs Den Hartogh, Prof Cramer, Prof. v.d. Zwan, Drs Thio.

Prof. v.d. Woestijne wijst op de, zijns inziens, onrustbarende stijging van de arb. ink. quote. De gemiddelde arb. ink. quote mag dan wel 95% bedragen, men moet rekening houden met de afwijkingen van het gemiddelde. (spreiding). Het is zelfs zo dat er bedrijven zijn waarin de arbeid meer krijgt dan in het bedrijf wordt voortgebracht. Prof. v.d. Woestijne meent dat dit gevaar voor de werkgelegenheid oplevert.

Hieruit volgt zijns inziens dat de nominale loonstijging bij de nominale prijsstijging achter moet blijven. De sterke reële loonstijging tezamen met het uniform beschouwen van de arbeidsmarkt hebben tot een structurele spanning geleid.

Een andere spanning wordt veroorzaakt door een veranderde verhouding tussen eigen vermogen en bankschuld. Een veelvuldig gebruik van bankkrediet (tot boven een kritische grens), kan bij een relatieve oorzaak tot een fatale breuk leiden.

De verzalgemenering van deze voorbeelden doet prof. v.d. Woestijne tot de uitspraak komen, dat in de meeste huidige economische modellen geen plaats is voor deze spanningen, daar zij met gemiddelden werken, terwijl juist de spreiding zo belangrijk is.

Als consequentie heeft dit dat de breekpunten niet tijdig gelocaliseerd kunnen worden. Daarom is er behoefte aan een minder formele theorie die behalve aan de kwantitatieve ontwikkelingen ook aandacht aan de kwalitatieve ontwikkelingen schenkt.

REPUTATIE

Prof. v.d. Zwan schetst de nederlandse economie als een reusachtig bedrijf. Dit bedrijf heeft onder andere als probleem een arbeidskostenstijging. Deze abstracte tekening probeert v.d. Zwan te toetsen aan de werkelijkheid. Het 'bedrijf' blijkt heterogener te zijn. (bedrijfsorganisatie). In deze organisatie onderkent van der Zwan twee richtingen: de verticale en de horizontale. De dienstensector t.o.v. de industriële sector noemt hij als voorbeeld van een verticale organisatie.

Prof. v.d. Zwan stelt dat het kenmerk van een verticale relaties is dat ze in het bedrijfsleven horizontale scheidslijnen aanbrengt. Door een onderlinge marktrelatie ontstaat prijsvorming, welke de 'terms of trade' bepaalt waarin de verschillende bedrijfssectoren tot elkaar staan.

De verhouding binnen een bedrijfstak en de verhouding tussen de bedrijfstakken onderling, vormen de horizontale scheidslijnen.

v.d. Zwan haalt een artikel van Dorothea Braithwaite aan dat handelt over de oligopolistische marktstructuur dat relevant voor de huidige nederlandse

situatie wordt geacht. In dit artikel stelt zij dat het voortbrengingsapparaat gekenschetst kan worden als een reputatieindustrie, een hoog aandeel van de promotie, een voortdurende wijziging van de kwalitatieve specificaties.

De bedrijfstakken onderling hebben te maken met het probleem van verschuiving in de bestedingsstructuur. Bovendien is er het verschijnsel van (risicovergrotende) schaalvergrotingsprocessen. Om dit risico te ondervangen zijn er maatregelen ontwikkeld die gericht zijn op premievorming in de prijsvorming (behoud winstmarges). Prof. v.d. Zwan stelt dat het bedrijfsleven er niet in geslaagd is, de technische schaalvergroting en de mogelijkheden tot marktbeheersing volledig te benutten.

Een verandering in de verhouding tussen de directe en indirecte werknemers is het gevolg van een verschuiving in de reputatieindustrie welke verband houdt met de verschuivingen tussen de dienstensector en het industriële apparaat.

Door het falen van de premieprijsvorming worden de indirecte werknemers niet meer in de markt beloond.

De diagnose van de heer v.d. Zwan luidt dan ook: er is een gemankeerde reputatieindustrie. Kenmerken zijn: de omloopsnelheid van het kapitaal is verslechterd en de winstmarges van bedrijven staan onder druk.

Het C.P.B. heeft in haar model teveel rekening gehouden met prijsverhoudingen die er zijn tussen loonkostenontwikkelingen enerzijds en de afzetprijzen anderzijds. v.d. Zwan stelt dat niet alleen deze prijsverhouding onevenredig is geworden, maar dat de hele prijsstructuur niet deugt. Dit heeft geleid tot een verkeerde allocatie der produktiefactoren.

Besluitend stelt prof. v.d. Zwan dat het hem niet duidelijk is, hoe de rendementsverbetering moet intreden als gevolg van verlaging van de arbeidskosten. De vermindering van de loonkosten doet niets af aan de zuigkracht van de dienstensector.

v.d. Zwan heeft twee conclusies: een pragmatische en een principiële. De pragmatische houdt in dat er een verbetering der marktstructuur moet komen, en wel door een door de overheid geleide economie, of, wanneer dit niet gebeurt, een trust- en kartelbeweging van het bedrijfsleven zelf.

De principiële houdt in dat de reputatieindustrie gereconstrueerd dient te worden, en dat kan alleen in een planeconomie.

MATIGING

Drs. den Hartog wijst er op dat er een structurele ontwikkeling in de arbeidskosten is die in verband staat met een structurele ontwikkeling van de rendementen.

Het verloop van de werkgelegenheid illustreert dit. In de na-oorlogse jaren nam de werkgelegenheid met 40.000 man per jaar toe, later na + '65, was de toename 27.000 man per jaar, en sinds een jaar of vier is er zelfs sprake van een afname met 40.000 man per jaar.

Dit verschijnsel manifesteert zich in het gehele bedrijfsleven.

Den Hartog noemt een paar, zijns inziens, belangrijke factoren: discrepantie tussen de loon- en prijsontwikkeling, de internationaal tegenvallende conjunctuur, terugval van investeringen, de specifieke situatie in de bouw.

Niet alleen de huidige werkloosheid wijst op een moeilijke situatie; ook het feit dat er voor 80.000 man werktijdverkorting is aangevraagd geeft een indicatie.

Den Hartog waagt zich niet aan het noemen van oorzaken. Hij vreest wel dat als de internationale situatie zo blijft, de conjuncturele factoren binnen het huidige werkloosheidsprobleem om zullen slaan in structurele.

Hij ziet een remedie in de matiging van de reële arbeidskostenstijging. Als de arb.kostenstijging niet beperkt wordt tot beneden het nivo der stijging van de produktie kan dit leiden tot een stagnatie van de investeringen; een situatie die al is bereikt.

Een tweede reden voor matiging van de reële arb.kostenstijging is een terugdringen van de economische slijtage (vertraging van de omloopsnelheid).

Den Hartog kiest dus voor een matiging der reële arb.kostenstijging. Hij ziet het uitvoeren van de remedies het effectiefst gebeuren via directe en indirecte instrumenten.

Als voorbeeld van een direct instrument noemt hij een machtingwet; een afspraak tussen vakbeweging, werkgevers en overheid over een matiging van de collectieve drukstijging. (Dit voorstel legt ook besloten in het rapport van de ec. deskundigen van de S.E.R.).

Als een indirect instrument noemt hij het nastreven van een vermindering van de collectieve druk door de overheid. Den Hartog wijst in dit verband op de betogen van prof. Stevers. (Die zich op het C.P.B. baseert?).

De restricties op de toepassing van de remedies zijn den Hartog op het ogenblik nog niet duidelijk. Als er restricties zijn, dan liggen deze op het punt van de verdelingsproblematiek. Hij onderscheidt drie deelgebieden: de verdelingsproblematiek tussen de collectieve en private sector, tussen winsten en lonen en de personele inkomens.

Met betrekking tot punt 1 & 2, meent hij dat er wel afspraken over gemaakt kunnen worden. Mochten deze niet werkbaar blijken, dan komt de vraag aan de orde of er misschien een andere orde zou moeten komen. Economisch gezien blijft de problematiek echter dezelfde.

EZEL

Volgens drs. Thio zijn er op het ogenblik bij de verklaring van de werkloosheid, twee elementen in discussie: 1) ontwikkeling arb.kosten

en arb.ink.quote, 2) vermindering van de afzet en onderbezetting van het prod.apparaat.

Het eerste element is verreweg het populairst bij de economen.

De heer Thio vergelijkt de discussies van de jaren dertig met de huidige discussie, en komt tot de conclusie "dat het voor een ezel blijkbaar prettige kanten heeft om zich tweemaal aan dezelfde steen te stoten."

Alvorens de oorzaken van de werkloosheid te bespreken gaat Thio in op de gangbare verklaring die gezocht wordt in de loonkosten. Aangezien het grootste gedeelte van zijn kritiek voorkomt in de ESB-discussie behandelt hij hier enige aspecten van de lonen en arb.ink.quote die waarschijnlijk minder bekend zijn.

Het beschikbaar arb.inkomen is gedaald, terwijl in dezelfde tijd de arb.kosten onveranderlijk zijn gebleven. Hieruit kan afgeleid worden dat de daling van de winstmarge voornamelijk toe te schrijven is aan de ingevoerde grondstoffen.

Evenals het vorige punt komt de kapitaalaccumulatie door institutionele beleggers in de arb.ink. quote niet tot uiting.

De veel gehoorde klacht dat de verhouding EV/VV steeds slechter wordt brengt Thio in verband met de verschuiving binnen het winstinkomen naar de financiële sector, dit ten laste van de overige bedrijven.

Hoewel er gesuggereerd wordt dat in Nederland de werkloosheid louter en alleen wordt veroorzaakt door gestegen arb.kosten en arb.ink.quote, stelt Thio dat de Nederlandse situatie niet afwijkt van het internationale beeld.

Wanneer Thio de huidige werkloosheid in een historisch perspectief plaatst, komt hij tot een volgend beeld. In het begin van de jaren zestig constateert hij een hoog groeitempo van het nationaal inkomen voornamelijk geïnitieerd door de export. Dit hoge groeitempo van de afzet induceert hoge investeringen. De toenmalige situatie werd gekenmerkt door arbeidsschaarste, welke arbeidsbesparende c.q. kapitaalintensieve investeringen tot gevolg had. Dit ging gepaard aan een kunstmatige arbeidsaanbodopvoering door middel van sanering van arbeidsintensieve bedrijfstakken in E.E.G.-verband.

Omstreeks 1970 treedt er een kentering op waarbij er sprake is van een stagnatie van binnenlandse bestedingen, het wegvallen van binnenlandse koopkracht, terwijl de export haar opgaande lijn vervolgde.

Als belangrijkste oorzaak noemt Thio de creatie van overcapaciteit, als gevolg van het zeer hoge investerings-tempo in de jaren zestig.

Thio vindt dat het effect van loonmatiging op de werkgelegenheid door de voorstanders van deze politiek niet expliciet gemaakt wordt. Hijzelf vindt dat, als gevolg van zulke politiek, eerder stagnatie der consumptie zal ontstaan.

Hij stelt ook dat het afhankelijk stellen van de werkgelegenheid aan de export een zeer riskante zaak is, gezien de onzekerheid van de ontwikkeling van de wereldhandel. Het is bovendien onnodig de export te stimuleren door loonmatiging omdat het nederlands aandeel in de wereldhandel niet is aangestast.

Het blijkt dat er een divergentie optreedt tussen herstel van de economie in de zin van herstel van winstporties,

en anderzijds herstel van de economie in de zin van herstel van de werkgelegenheid.

Het laatste vereist naar het inzicht van drs. Thio een ander beleid: opvoering van de binnenlandse bestedingen, toewijding van het reël beschikbaar inkomen en gerichte impulsen van de overheid.

pvh js

aSa

De laatste tijd worden de hallen van de Amsterdamse studentenflats ontsierd door een krantje, dat door een uitzendbureau genaamd A#A, uitgegeven wordt en dat ons moet overtuigen van het oprechte, sociaal gemotiveerde beleid, dat ten bate van de studentenpopulatie gevoerd wordt.

In het nummer van september treffen wij een interview aan met de voorzitter ("president") van de Economische Faculteitsvereniging Rotterdam.

Gegeven het feit dat de A#A net zo commercieel is als haar middelste letter, zal er wel nooit een interview instaan met onze geachte SEF-voorzitter, Jan Peerdeman, die net zoals zijn Rotterdamse collega kan bogen op een sterke groei van het ledenbestand (EFR in een jaar van 600 naar 1200, SEF van 150 naar 650 leden), maar het is toch wel interessant te vernemen, hoe de EFR denkt, dat deze groei tot stand is gekomen. Welaan dan: in het eerste gedeelte van het interview ligt het aan de neutrale aanpak van de EFR. Genoemd wordt, dat bij sprekers altijd tegenover iemand uit de rechtse hoek altijd iemand uit de linkse hoek geplaatst wordt, zoals Den Uyl t.o.v. Luns en van Veen contra iemand uit de vakbeweging. Maar of het neutraliteitsbeginsel nu wel zo nauwkeurig gevolgd wordt bij excursies, valt op z'n minst te betwijfelen, daar is het eerder l' liter vooraanstaand bedrijfsleven met een scheutje overheid: Unidata, Kerncentrale Borsele, Pechiney, Dow, Heineken, Effectenbeurs, Fokker en Minister van Financiën. Tenslotte laat de EFR-president zijn neutraliteit dan toch maar definitief vallen en komt hij tot de conclusie, dat de EFR een warme, wederkerige vriendschap met het bedrijfsleven onderhoudt. Letterlijk stelt hij zelfs: "Als je de EFR vergelijkt met de faculteitsverenigingen van b.v. Tilburg en Amsterdam, zie je dat ze een volkomen andere kant zijn opgegaan. Zij hebben dan ook nooit die vriendschap getoond t.o.v. het bedrijfsleven." Dit alles overigens als antwoord op de vraag of zij zich alleen richten op de Economische Faculteit. Dit geloven wij natuurlijk onmiddellijk, gezien het feit, dat men het komende jaar een studiereis gaat maken naar Iran alwaar men een ander(?) sfeertje gaat proeven om in contact te komen met vertegenwoordigers van de A.B.N., de K.L.M. enz. en over grote entiteiten te spreken, zoals besparing, import, export en olie-industrie. Dat dit duur is, blijkt ook wel, want men moest een beroep doen op het bedrijfsleven. Met de vorige voorpagina van Rostra in het achterhoofd, zullen er in het zuiden van het land wel wat extra gloeilampen bij gesmeed moeten worden. Maar enfin, we weten het nu, wil de WEF van 650 leden op 1200 komen, dan zal zij het volgende jaar een studiereis moeten organiseren naar b.v. Zuid-Afrika, dit laten sponsoren door de A.B.N. en excursies moeten uitschrijven naar de 10 grootste bedrijven in Nederland, alsmede naar 1 Ministerie en het waterleidingsbedrijf van Tuitjehorn.

B.P.

PROF. LAMBOOY: WERKGELEGENHEID EN ECONOMIE ZIEN IN DYNAMISCH KADER

1. Inleiding

Dit kleine artikeltje is geschreven vóór dat de oktobercyclus over werkloosheid in onze Fakulteit begon.

Gedeeltelijk zal de inhoud gedekt worden door de aldaar gevoerde discussie, maar er zullen wellicht ook andere perspectieven uit blijken.

De bedoeling is om een kort overzicht te geven van de problematiek rondom werkgelegenheid en werkloosheid in een "dynamisch kader".

Daarbij zullen aan de orde komen:

- vooronderstellingen;
- funktionele en causale samenhangen;
- mikro en makro;
- sektoraal en regionaal;
- technologie en economie; en
- oorzaken en oplossingen.

2. vooronderstellingen

In de discussies over de oorzaken van de werkloosheid wordt dikwijls betrekkelijk "soepel" over de vooronderstellingen heengelopen. Zelfs worden vele daarvan niet genoemd. Wél vindt men allerlei vooronderstellingen rondom de gehanteerde modellen en daardoor is men geneigd de aandacht daarop te richten. Zo is dat bijvoorbeeld gegaan in de discussie in E.S.B. tussen de C.P.B.-ekonomen Den Hartoe en Tjan versus de U.v.A.-ekonomen Thio en De Klerk.

M.i. is een belangrijke kwestie daardoor buiten de discussie gebleven, nl. het probleem van de investeringsbeslissing en het eigendom (eigen vermogen) van de ondernemen (het management). Zowel Kalecki als ook Blaug geven aan dat het streven naar winst en de investeringsbeslissing verbonden is met de eigendom c.q. het eigen vermogen.

Kalecki (1) stelt: "Many economists assume, at least in their abstract theories, a state of business democracy where anybody endowed with entrepreneurial ability can obtain capital for starting a business venture. This picture of the activities of the 'pure' entrepreneur is, to put it mildly, unrealistic. The most important prerequisite for becoming an entrepreneur is the ownership of capital"

Blaug (2) stelt: "Hence it is evident that it is the institution of private property in the means of production that justifies profits as the income of certain individuals and not one or another bourgeois theory of interest nor any theory of the growth process which views investment as adjusting automatically to a given rate of saving".

In de huidige discussie rondom de werkloosheid wordt dit centrale punt verwaarloosd. Waarom worden de besparingen (makro-economisch ruimschoots voldoende: zie het artikel van Van der Zwan in ESB) niet "omgezet" in investeringen? Omdat de rendementen niet hoog genoeg zijn? Beter: omdat "men" deze niet hoog genoeg vindt! Het is geen economische wet (terzijde zij gesteld: er is geen enkele economische wet) die bijvoorbeeld voortvloeit uit een makro-economisch tekort aan middelen. Het "eigen vermogen" wordt aangetast als "men" de reserves niet kan aanvullen uit de winsten, waardoor de banken weer niet willen lenen. Er is dus sprake van het niet functioneren van het financierings-

systeem, veroorzaakt door het gedrag en de motivatie van "men".

Wie zijn die "men"? In de eerste plaats enkele honderdduizenden kleine ondernemers, die hun (werkelijk eigen) vermogen aangetast zien doordat de prijzen minder snel stijgen dan de kosten.

In de tweede plaats de veel kleinere groep van grote (ondernemingen, waarbij de ondernemingsleiding niet in handen is van de vermogensverschaffers, maar in feite van het management (arbeiderszelfbestuur van een heel klein groepje, als het ware). Het gedrag en de motivatie van het management is niet zozeer gedragen door hun eigen vermogen als wel door het eigen vermogen. De eigen belangen van het management worden vooral door salaris, tantièmes en status bepaald. Omzetstijging, marktaandeel en winst zijn suksesindikatoren.

Het is nu de vraag of de weigering (of aarzeling) van de ondernemers om de beschikbare besparingen om te zetten in investeringen aan een objectief vaststelbare rendementnorm is te koppelen. Vermoedelijk kan slechts de norm van nul als absoluut houvast worden genomen.

Ook bij Staatsbedrijven zou met vergelijkbare normen moeten worden gewerkt. Het verschil zou echter zijn dat externe effecten in de berekeningen zouden kunnen worden meegenomen: afstoten van arbeid vergt werklozenuitkeringen, ambtenaren van Sociale Zaken, psychiaters, enz. Anderzijds zou volledige verstaat-sing vermoedelijk leiden tot vermindering van vrijheid, vergroting van de bureaucratie, meer politie en wellicht tot meer gevangnissen. Zo zie je maar dat de keuze niet makkelijk is.

3. funktionele en causale samenhangen

In de bekende C.P.B.-nota omtrent de werkgelegenheid wordt gesuggereerd dat de snel stijgende reële arbeidskosten de oorzaak zijn voor de daling van het aantal arbeidsplaatsen. Er is een statistisch hoge correlatie aangetoond. De vraag kan evenwel worden gesteld, of de samenhang oorzakelijk dan wel functioneel is.

Bij een oorzakelijke samenhang kan worden gesteld dat: als a dan b (hierbij zijn verschillende formuleringen en condities gebruikelijk). Bij een functioneel verband is er (slechts) sprake van een (toevallig) samengaan. Het bekende voorbeeld parafrazerend: in Denemarken is de hoeveelheid vertegenwoordigers van de zwartkruiszwam sedert 1974 scherp gedaald, terwijl de inflatie sterk is gestegen; de korrelatiecoëfficiënt is hoog dus de inflatie heeft geleid tot de daling. Hoewel deze samenhang door het gezond verstand verworpen wordt, komen dergelijke redeneringen in de sociale wetenschappen, waaronder de economie, vaker voor. Heel goed denkbaar is dat zowel a als b gevolg zijn van c of van c en d. Zo betoogde drs. W. de Ridder in Rotterdam dat de hoogte van de arbeidskosten en de daling van de arbeidsplaatsen gevolg zijn van de te sterk opgevoerde diepteinvesteringen in de zestiger jaren. Dat zou dan m.i. een gevolg kunnen zijn van het gezamenlijk effect van een konstant hoge en groeiende vraag, een schaarste aan aanbod en de snelle technologische ontwikkeling, die ook in de

dienstensektor begon door te werken (komputers).

4. mikro en makro

Eén van de grote problemen bij een analyse van makro-economische grootheden is het probleem van aggregatie. Als +5 wordt opgeteld met -2 resulteert +3, maar het zicht op de differentiatie gaat verloren. Zo lijkt het weinig zinvol om op makro-niveau met produktiefuncties te werken, terwijl zelfs het begrip kapitaal op makro-niveau al moeilijk te hanteren is. Voorts dient steeds bedacht te worden dat de verklaring van economisch gedrag niet gemakkelijk op makro-niveau is te verrichten. Gedrag veronderstelt individuen, groepen, bedrijven, vakverenigingen, politici, enz. Optelling laat onderlinge verschillen (veelal noodzakelijk voor verklaring) wegvallen.

In hoeverre dit de resultaten van de C.P.B. studie verandert, is de vraag. De opzet van het model is gebaseerd op mikro-overwegingen. Maar differentiatie tussen grote en kleine bedrijven, verschillen tussen bedrijfstakken, enz. zijn weggevallen.

5. sektoraal en regionaal

Ook hierbij gaat het om differentiatie die bij aggregatie wegvalt. De CPB-nota bevestigt geen (voldoende) aandacht aan de verschillen tussen de bedrijfstakken. De bouw verzorgt ca. 60% van de investeringen, maar er is nauwelijks speciale aandacht voor. De terugloop van de bevolking-groei met de resulterende vraagdaling krijgt geen aandacht. De enorme verschillen tussen de chemische sektor en de voedingsmiddelenindustrie krijgt geen aandacht.

De tertiäre sektor, die reeds meer dan de helft van ons nationaal produkt voortbrengt, krijgt geen aandacht. Hoe meet men overigens de produktiviteit van de tertiäre sektor? Hoe kan men dan stellen dat de reële arbeidskosten sterker stijgen dan de produktiviteit?

Ook de regionale verschillen en werkgelegenheid worden niet aangevoerd. Nu zou juist het jaargangenmodel een mogelijkheid hebben geboden om deze te verklaren. De redenering zou als volgt kunnen zijn. Door de toenemende kapitaalintensiteit is steeds meer ruimte nodig. De gemiddelde prijsstijging van grond ligt zeker in de stedelijke gebieden al jarenlang een 4 à 6% boven de gemiddelde inflatie. De ondernemingen konden (soms aanzienlijke) kostenbesparingen bereiken door zich buiten de agglomeraties te vestigen. De nieuwste jaargangen vindt men derhalve (behalve in de Rijnmond) in de buiten de Randstad gelegen provincies. Daar had men meer en goedkopere grond en een geringere spanning op de arbeidsmarkt. Het ruimtelijk patroon van investeringen over de zestiger jaren bevestigt het bestaan van deze spreidingstendens. Het effect is tweërlei: in de "buitenprovincies" is het resultaat voor de werkgelegenheid niet groot genoeg (het gaat om kapitaalintensive vestigingen) om de daling in de landbouw op te vangen, terwijl in de Randstad (behalve de Rijnmond) het aantal arbeidsplaatsen daalt: ook Amsterdam heeft nu 6% werkloosheid.

1. technologie en economie

In het model van het CPB is een autonome technologische ontwikkeling aangenomen. Elk jaar is deze gelijk. Volgens Heertje (in zijn bekende boek over economische en technologische ontwikkeling) is dit niet akseptabel. De technologische ontwikkeling hangt niet af van God en de ingenieurs, maar is mede een gevolg van de economische ontwikkeling, o.a. van vraag en van kostprijzen. De technologische ontwikkeling is geen datum. Dat zou inhouden dat in een periode van sterke vraagstijging de behoefte aan machines met een grotere capaciteit leidde tot de ontwikkeling daarvan. Ook de schaarste aan arbeid en de snelle stijging van de arbeidskosten leidde daartoe.

Anderzijds valt niet te ontkennen dat de technologische ontwikkeling mede een grote autonome component heeft. De ontwikkeling van de wiskunde en de materiaal kennis hangt daarmee samen, maar ook de waarneembare tendens om "als we iets kunnen maken, dan zullen we het maken, of er vraag naar is of niet". Vervolgens mogen de militaire en ruimtevaart research aangewezen worden als zeer belangrijke impulsen, o.a. voor computergebruik. Dat leidde o.a. in de tertiaire sector tot snellere toepassing en tot substitutie van arbeid.

7. oorzaken en oplossingen

Ook al zou het CPB-model beschrijvend volkomen juist zijn, dan is het nog de vraag of het als prognose mag worden gehanteerd. Het is (zeker in deze tijd) niet ondenkbaar, dat de vraagexplosie van de zestiger jaren voor een groot aantal jaren afgedaan is. De wereldmarkt zou wel eens voor een lange periode niet of slechts in geringe mate kunnen stijgen. De overinvesteringen van de zestiger jaren zouden - bijvoorbeeld in de petrochemische sector - in de Arabische wereld nog eens overgedaan kunnen worden. De terugloop in de bevolking is permanent. De prijzen van grondstoffen zijn en blijven hoger, enz.

Het gebruikmaken van het model voor het beleid zou inhouden dat het terugdringen van de arbeidskosten zou leiden tot hogere winsten en investeringen, waardoor werkgelegenheid zou ontstaan. Maar wat gebeurt er als de hogere winsten juist toch weer tot substitutie leidende diepteinvesteringen leidt? Hetgeen zeker te verwachten valt. De werkgelegenheid in de industrie wordt nooit meer hoger. Hoe dan met de tertiaire sector? Zal daar de compensatie optreden? Computers leiden tot een geringere groei van werkgelegenheid in kantoren. Echter: als de toegevoegde waarde maar groot genoeg is, kunnen arbeidsplaatsen in de horeca, onderwijs, toeristensektor, overheid, welzijnssektor, etc. gekreëerd worden. De uiteindelijke vraag zou dus eigenlijk zijn of de schepping van toegevoegde waarde groot genoeg is om de creatie van arbeidsplaatsen in de dienstensektor te verzekeren. Of dit kan? Dat zou veel meer aandacht moeten krijgen dan thans. Hoe dan ook: het bedrijfsleven en de overheid moeten de aandacht niet primair vestigen op de arbeidsplaatsen. Veeleer is de creatie van een hoge toegevoegde waarde en de verdeling daarvan van centraal belang. De relatie tussen hoge winst en werkgelegenheid ligt niet op het mikro-niveau van industriële bedrijven, maar loopt via de keten: hoge rentabiliteit, kapitaal-intensieve investeringen, dalend aantal arbeidsplaatsen in de industrie, hoge toegevoegde waarde, hoge vraag naar diensten, toenemend aantal arbeidsplaatsen in de dienstensektor.

In het bovenstaande is slechts gepoogd enkele bredere samenhangen te schetsen, zonder de pretentie dat er sprake is van de uiteindelijke visie. Hopelijk kan toch van een bijdrage in de discussie worden gesproken.

J.G. Lambooy

(¹) M. Kalecki, Theory of Economic Dynamics. (Londen) 1954, pp. 94-95

(²) M. Blaug, The Cambridge Revolution; Success or Failure. (Londen) Hobart Papers no. 6, 1974, pp. 76-77.

appels en peren

Spoedig na de invoering van de mammoetwet bleek al, dat het vernieuwde programma "Economische Wetenschappen I" niet overall even enthousiast werd ontvangen. Zowel bij docenten als leerlingen rezen ernstige bezwaren tegen de eisen en inhoud van het vak. Dit leidde tot acties in verschillende plaatsen in het land. Op het Goois Lyceum in Bussum waren het zowel leraren als leerlingen, die aan die bezwaren uiting gaven. Ook probeerden zij na te gaan in hoeverre zij hierin alleen stonden. Een c.a. 200 scholen toegestuurde brief leidde tot veel positieve reacties en tot contact met een groep studenten en leraren in Groningen. Deze groep had zijn kritiek al zodanig gestructureerd, dat in 1974 naar aanleiding van het centraal schriftelijke eindexamens, tot de formulering van een bezwaarschrift werd overgegaan. Dit geschrift, dat zowel vorm als inhoud van de opgaven bekritiseerde, werd bij de Rijksinspecteur drs. Buys ingediend. In de loop van het jaar werd besloten deze acties te coördineren en een landelijk karakter te geven. Dit resulteerde in de oprichting van de Landelijke Werkgroep Economie-Onderwijs (WEO), die nu een werkgroep vormt binnen de WVO (Werkgemeenschap voor Vernieuwing, van Opvoeding, Onderwijs en Maatschappij).

NOTA

De nota "Appels en peren", met als ondertitel "een bijdrage in de discussie over het economie-onderwijs" gaf de werkgroep een bredere bekendheid en belangstelling. De inhoud van deze nota spitst zich vooral toe op de volgende punten I het functioneren van het vak binnen het onderwijs

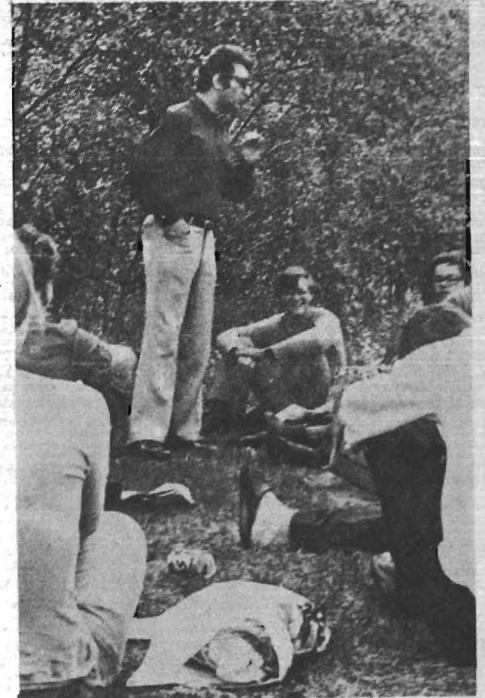
II de inhoud van het vak.

ad I. Het huidige programma wordt getoetst aan de functie die het onderwijs vlgv van Kemenade dient te hebben. Vastgesteld wordt dat het examenprogramma qua inhoud en sterk wiskundig getinte modelmatige aanpak meer een soort "mini-propedeuse" is dan middelbare-school-stof. Hoe nuttig dit voor de aankomende economie-studenten ook moge zijn (ook hier plaatsen de schrijver de nodige vraagtekens bij) voor het leeuwendeel der scholieren is dit een verkeerde benadering omdat:

- hun voorkeur niet uitgaat naar een economische vervolgstudie
- de wiskunde het zicht op economische problemen eerder "versluiert dan verheldert"

c. in de lessen weinig ruimte overblijft voor de sociaal-economische actualiteit.

De auteur concludeert dan ook dat economie-eindonderwijs dient te zijn zonder wiskundige ballast.

Heertje en zijn discipelen op de Vietnam-weide.

ad. II. Ten aanzien van de inhoud van het vak wordt vooral "de kern van de economie" van A. Heertje belicht, aangezien dit werk als representatief beschouwd kan worden voor de stof die gedoceerd dient te worden. De kritiek richt zich vooral op de eenzijdige benadering van producenten- en consumentengedrag, of liever gezegd, op de wijze waarop hier aan alles wat kenmerkend is voor menselijk gedrag wordt voorbijgegaan. Gewezen wordt op de irreeële en incompleete behandeling van loon- en prijsvorming, waarin wordt geabstraheerd van machts- en klassestrijd, vakbond, reclame, staking e.d. en de consument beschouwd dient te worden als een "helderziende boekhouder". Geconcludeerd wordt dat economie-onderwijs meer concreet en meer op de mens gericht dient te zijn (Meer aandacht zou besteed moeten worden aan arbeidsverhoudingen, o-verheidsapparaat, de positie van consument en de Derde Wereld). Gestreefd moet worden naar integratie met andere sociale vakken.

CONGRES

De, naar de opvatting der L.W.E.O. noodzakelijke verandering in het economie-onderwijs is alleen te realiseren wanneer in brede kring over dit onderwerp wordt gediscussieerd. Om deze discussie op gang te brengen wordt op 14 en 15 november te Woudschoten een congres gehouden; waarbij "Appels en Peren" als congrespaper zal fungeren.

E.K. P.v.H.

Het onderwijs dient zich bezit te houden met een zodanige vorming van haar leerlingen dat zij "zicht krijgen op de samenleving en in staat worden gesteld om aan de ontwikkelingen van die samenleving een eigen bijdrage te leveren" (van Kemenade in "Uitleg").

structurele werkgelegenheid

Op de structuur van de werkgelegenheid werken veranderingsprocessen in, waardoor die structuur verandert. *Structuurveranderende processen* zijn niet uitsluitend in economische termen te vatten; wij zullen ons echter beperken tot de meest voor de hand liggende economische aspecten van deze processen.

Wij beginnen met de vaststelling dat de structurele werkgelegenheid niet homogeen is, maar dat er tussen de afzonderlijke arbeidsplaatsen allerlei soorten van verschillen bestaan. De arbeidsplaatsen zijn naar diverse criteria in groepen of klassen in te delen; als regel correspondeert met ieder segment van de structurele werkgelegenheid dat wij kunnen onderscheiden een segment van de beroepsbevolking, waarbij die laatste segmenten elkaar meer overlappen naarmate de beroepsmobiliteit groter is.

Beschouwen wij een willekeurig segment van de structurele werkgelegenheid, dan zien wij daarop de volgende processen inwerken:

- creatie van nieuwe arbeidsplaatsen door nieuwe investeringen;
- mutatie van bestaande arbeidsplaatsen, kwalitatief en kwantitatief, door veranderingen in de organisatie van het werk, mede onder invloed van vervangingsinvesteringen; en
- evaporatie van arbeidsplaatsen door desinvesteringen.

Op het corresponderende segment van de beroepsbevolking werken eveneens veranderingsprocessen in, waarvan wij hier willen onderscheiden:

- toetreding der schoolverlaters;
- overgang uit andere segmenten;
- overgang naar andere segmenten; en
- uittrekking door invaliditeit, ouderdom of overlijden.

Kortweg kunnen wij spreken van toetreding (p), mobiliteit (q en r) en uit-treding (s). Voor de beroepsbevolking als geheel hebben wij alleen te maken met de geleidelijke veranderingen die teweeggebracht worden door toetreding en uit-treding.

Aanmerkelijk minder geleidelijk verlopen de structuurveranderende processen die op de omvang van de structurele werkgelegenheid inwerken. De creatie van nieuwe arbeidsplaatsen heeft vaak schoksgewijze plaats. Dit berust niet alleen op de ondeelbaarheid der produktiemiddelen, waardoor de capaciteit van nieuwe installaties in beginsel niet variabel is, maar geassocieerd met een bepaald aantal arbeidsplaatsen, ook al wordt dat aantal wegens aanvankelijk onvolledig gebruik van die capaciteit niet van meet af aan bezet. Een andere oorzaak is gelegen in externe omstandigheden die soms wel en dan weer niet bevorderlijk zijn voor het starten van nieuwe projecten. Die externe omstandigheden kunnen bestaan uit seizoeninvloeden, de conjunctuur, prijsontwikkelingen op in- en verkoopmarkten, loonontwikkelingen, overheidsmaatregelen, rentewijzigingen, calamiteiten en nog allerlei andere gebeurtenissen en ontwikkelingen. Het tijdpad van de creatie van nieuwe arbeidsplaatsen is daardoor grillig en voor elke bedrijfstak weer anders. Voor de structurele werkgelegenheid als geheel vallen deze ver-

schillen in ontwikkeling maar voor een deel tegen elkaar weg: naarmate van bepaalde omstandigheden een meer omvattend effect is uitgegaan, zullen de gevolgen voor de creatie van nieuwe arbeidsplaatsen in meer bedrijfstakken simultaan gaan optreden, waardoor ze elkaar in het aggregaat versterken.

Het verloren gaan van arbeidsplaatsen is een proces dat verloopt onder invloed van analoge impulsen, waarbij echter een systematisch faseverschil met het hiervoor besproken proces optreedt: invloeden die de creatie van nieuwe arbeidsplaatsen stimuleren zijn als regel ook gunstig voor het behoud, al is het maar tijdelijk, van bedreigde arbeidsplaatsen, terwijl omstandigheden waaronder het proces van evaporatie van arbeidsplaatsen wordt versneld tevens remmend werken op de creatie van nieuwe. Het saldo van de mutaties verloopt daardoor nog ongelijkmatiger dan de beide afzonderlijke processen.

Er is dus sprake van een structurele discrepantie tussen de ontwikkeling van de omvang van de beroepsbevolking en die van de omvang van de structurele werkgelegenheid. Dit zou op zichzelf geen consequenties hebben in termen van werkloosheid als ieder segment van het productieapparaat altijd zoveel overcapaciteit zou bevatten dat het structureel aanwezige aantal arbeidsplaatsen nooit kleiner zou zijn dan het aantal subjecten waaruit het daarmee corresponderende segment van de beroepsbevolking bestaat. In kwijvende bedrijfstakken is aan die voorwaarde zelden voldaan, terwijl onder invloed van factoren die over een breed front van de economie het afbrokkelingsproces versneld hebben, een situatie kan ontstaan waarin structurele werkloosheid als gevolg van een structureel tekort aan arbeidsplaatsen niet als geïsoleerd maar als algemeen verschijnsel optreedt. Deze situatie is helaas actueel. Wat daarbij opvalt, is dat, wat ook de diepere oorzaken van de ontwikkelingen mogen zijn, het tempo daarvan voor een belangrijk deel wordt bepaald door gebeurtenissen die ten hoogste als *aanleidingen* kunnen worden gekwalificeerd. Het moment waarop de dingen gebeuren hangt vaak samen met het feit dat bepaalde beslissingen die mogelijk al een tijd waren uitgesteld en misschien nog wel langer uitgesteld hadden kunnen worden, onder invloed van actuele gebeurtenissen genomen worden. Gebeurtenissen waardoor op een bepaald tijdstip de verwachtingen van een groot aantal beslissers een verandering ondergaan kunnen daardoor als katalysator werken, terwijl op zichzelf b.v. van de sluiting van bepaalde bedrijven een negatieve impuls kan uitgaan, die een nieuwe golf van negatieve beslissingen teweegbrengt, waardoor een begin van een kettingreactie kan ontstaan. Zijn er in een economie eenmaal oorzaken aan het werk waardoor de structurele werkgelegenheid zich minder gunstig ontwikkelt dan wordt het bedrijfsleven zeer sensitief voor alles wat op verslechtering van het ondernemersklimaat zou kunnen wijzen en op zichzelf weinigbetekenende gebeurtenissen kunnen dan gevolgd worden door een schade aan de structurele werkgelegenheid die buiten alle propor-

ties lijkt. Wij hebben de indruk dat het huidige kabinet in verscheidene zaken een ongelukkige hand heeft gehad doordat in uitspraken en maatregelen te weinig rekening is gehouden met deze het tempo bepalende invloeden op de ontwikkeling van de structurele werkgelegenheid. Deze kritiek, het zij duidelijk gezegd, betreft niet de doelstellingen van deze regering, maar de wijze waarop ze zijn nagestreefd in een situatie die zich daar naar onze mening niet toe leende.

Drs. A. Butter

jaarboek

"Hoe in de periode van 1 juli 1974 tot 1 juli 1975 de sociale tegenstellingen in ons land zich verscherpt aftekenden tegen de achtergrond van de heftigste economisch inzinkingen sinds de Tweede Wereldoorlog". Onder dit motto is bij Elsevier het "Sociaal-economisch Jaarboek 1974-1975" verschenen. Rond thema's als "Economische politiek", "Inkomens", "Arbeidsmarkt", "Welzijn", zijn de belangrijkste gebeurtenissen op soc.-econ. gebied gegroepeerd en geanalyseerd. Geopend wordt met het "Drieluik van Den Uyl" (Nijmeegse-, Amsterdamse- en Rotterdamse rede) en de felle reacties die dit uitlokte. Aardig is hierbij dat ook van de reacties uit "De Werkgever", "Onderneming" en de bladen van Elsevier kennis genomen kan worden, periodieken, die niet door iedereen even driftig geraadpleegd zullen worden. Aandacht wordt o.a. besteed aan de discussie rond de studies van het N.E.I. en C.P.B. aan de inkomensnota en VAD, het C.A. en de C.A.O.'s de vervolgnota werkgelegenheid en de nota "Fijn is Anders". Statistische gegevens worden verstrekt omtrent de ontwikkeling op de arbeidsmarkt en in de verschillende bedrijfstakken, omtrent sociale verzekeringen en de belasting en prijsontwikkelingen. Aparte hoofdstukken zijn gewijd aan de ontwikkelingen binnen de vakbonden en -centrales en de discussie rond de medezeggenschap in de onderneming en de macht van de ondernemingsraad. De samensteller, Nic. van Rossum, wordt gepresenteerd als een "objectief waarnemer". Dit is m.i. zeker wat betreft het analytische gedeelte niet waar, hetgeen bijvoorbeeld blijkt bij het onderdeel "Multinationals", waar eerst de kritiek in enkele zinnen wordt samengevat, waarna de positieve en "genuanceerde" geluiden uitgebreid de aandacht krijgen. De illustraties zijn ronduit nietszeggend. Typerend is wat dit betreft een foto met de koppen van Kok en van Veen met als onderschrift (-) Mr. C. van Veen was het tijdens de besprekingen over het Centraal Akkoord lang niet altijd eens met zijn tegen-speler, de heer W. Kok(-). Acht(!) pagina's worden ingeruimd voor foto's van demonstraties. Tot een serieuze benadering van groepen aan de basis en hun bijdragen aan de discussies komt het echter niet. Dit is m.i. een miskenning van hun invloed op de menings- en beleidsvorming. Indien in de komende jaren de functionele illustraties hiervoor ingeruimd worden, zal dit een completer beeld geven van het "sociaal-economisch jaar".

Sociaal-Economisch Jaarboek 1974-1975

door Nic. van Rossum
Ten geleide van Drs. J. Boersma
paperback f 24,50

de kapitaalsintensiteit van investeringen, biedt echter aan de andere kant juist ruimte voor een uitbreiding van de werkgelegenheid in b.v. de dienstensector, voor verbetering van woon-, werk- en leefmilieu, voor loonsverhoging etc..

De werklozencomité's geven aan waar dringend behoefte aan is: -verlaging pensioengerechtigde leeftijd, verlenging van de vacanties, verkorting van de arbeidsdag, invoering van kortere ploegendienst bij continubedrijven. -uitbreiding gezinheidszorg. -opvoering woningbouw, versnelde vernieuwbouw en renovatie van oude wijken.

geld

Op de vraag waar het geld vandaan moet komen om de economie te stimuleren, antwoorden de comité's: Er is geld genoeg om aan onze eisen te voldoen. Een aantal voorbeelden: - er is nu een enorm spaaroverschot op de banken van meer dan vijf miljard gulden; -de winsten uit het aardgas van meer 2 miljard kunnen gebruikt worden ter verbetering van de werkgelegenheid; -de defensieuitgaven en "ontwikkelingshulp" aan een land als Indonesië kunnen wel beter besteed worden; - er kan een werkgelegenheidsfonds gecreëerd worden voor zwakke bedrijfstakken door winstafroming bij de grote concerns; - de vennootschapsbelasting kan een glijdende schaal krijgen, zodat dan niet de monopolistische sector relatief de minste lasten draagt.

Wat vindt het werklozencomité van het voorstel van de vakbeweging om geld te halen uit het fonds dat ontstaan is uit de bevrizing van de kinderbijslag voor het eerste kind. (dit geld moet dan voor de helft gebruikt worden om de werkgeverspremie voor de WAO te betalen).

Jan van Dijk, voorzitter van het Amsterdams werklozencomité, zelf werkloos bouwvakker en kaderlid van het NVV: "Hiermee wordt de zaak op zijn kop gezet. De bevrizing van de kinderbijslag voor het eerste kind is destijds onder het kabinet Biesheuvel tegen de zin van de vakbonden ingevoerd. Er werd toen beloofd dat dat geld bestemd zou worden voor de sociale woningbouw. Wat er nu gebeurt, betekent de financiering van ondernemerswinsten uit het ingehouden loon van de werknemers! Dit is geen nandhaving, maar ondergraving van de koopkracht. Het opent bovendien de weg naar de bevrizing van de kinderbijslag voor het tweede kind. Wij gaan daar niet mee accoord. De regering weet waar geld genoeg is. Daar moet het dan ook gehaald worden".

smalle marges ... ?

Het huidige productiestelsel blijkt niet in staat, ondanks de technische en financiële mogelijkheden, autonoom uit de crisis te komen. Alleen door winstherstel en loonmatiging denkt de regering de zaak weer aan de gang te brengen. De werknemers zijn de dupe.

Hoe denkt het werklozencomité haar eisen en voorstellen verwezenlijkt te krijgen? Hoe kan een ander beleid tot stand komen?

Jan van Dijk: "Het inwilligen van onze eisen kan alleen maar tot stand komen als de werklozen zelf massaal een vuist maken. Iedere dag zijn wij op de arbeidsbureaus met manifesten, voor actiecampagnes en om met de werklozen te discussiëren. We merken steeds meer en dat geldt ook buiten Amsterdam dat de werklozen de eisen van de comité's snel omgezet willen zien in concrete resultaten. De toenemende bereidheid van de mensen zich in te zetten voor een andere werkgelegenheidspolitiek blijkt uit een bredere bundeling van werklozen in de comité's. Toen het Amsterdamse comité pas opgericht was, waren vooral werkloze bouwvakkers, academici en jongeren actief. Nu zijn in ons comité veel meer vertegenwoordigers uit andere bedrijfstakken: de horeca, metaal, de administratieve sector, textiel en part-timers. Juist in die laatste categorie zitten veel vrouwen voor wie de huidige crisis een zware slag voor de werkgelegenheid betekent.

De komende tijd zullen de comité's hun eis van prijscompensatie hard maken. In Amsterdam en in veel andere plaatsen hebben de gemeenteraden onze eisen ondersteund. Maar wij kunnen niet blijven wachten tot er eens geld komt uit Den Haag. De gemeenten moeten ons een voorschot geven, zodat Den Haag wel gedwongen

wordt over de brug te komen.

In Groningen is al succes bereikt bij het voorkomen van bedrijfs-sluitingen. De bezetting van het bedrijf Seriös heeft ertoe geleid dat de sluiting voorlopig van de baan is. Ook de arbeiders bij de Enka-bedrijven kunnen op onze steun rekenen. Daar zal een harde noot gekraakt moeten worden: geen man de poort uit. Bij Ketjen in Amsterdam is al een eerste waarschuwingsschot gelost door een demonstratieve staking voor behoud van de werkgelegenheid bij Akzo.

Wat de tweede vraag betreft wil ik zeggen dat een actief beleid tegen de crisis niet zomaar tot stand komt. De regering kan alleen maar doortastende en fundamentele maatregelen nemen als zij steunt op de bundeling van krachten van links. Op basis van de actieve strijd van vakbonden, de werklozen en de werkende mensen moet zij haar politiek voeren. Daar alleen kan zij voldoende steun en kracht vinden. Nu is de regering nog veel te vaak de gevangene van de ondernemers. De AR- en KVP-ministers zijn een soort doorgeefluik voor de ondernemers om hun wensen doorgevoerd te krijgen. De huidige regering is tot stand gekomen door de massale protestbeweging tegen het Kabinet Biesheuvel. Door gezamenlijk één vuist te maken, kan de macht van de ondernemers ingeperkt worden en een ander beleid tot stand gebracht worden.

A.S.

Klynveld Kraayenhof & co
ACCOUNTANTS

Er is in de staf van ons kantoor te Amsterdam plaats en toekomst voor

jonge bedrijfseconomen

die van plan zijn de post-doctorale opleiding tot

accountant

te gaan volgen.

Ons kantoor biedt tijdens deze studie een goede mogelijkheid veelzijdige ervaring op te doen.

Geïnteresseerden verzoeken wij een oriënterend gesprek aan te vragen bij het hoofd van onze Afdeling Personeelszaken, Prinses Irenestraat 59, Amsterdam. Telefoon 020 - 54 10 541.

Amsterdam Arnhem Breda Deventer Dordrecht Eindhoven 's-Gravenhage Groningen Haarlem Heerlen Hengelo Leeuwarden Maastricht Middelburg Rotterdam Utrecht Zwolle Barcelona Brussel Düsseldorf Hamburg London Madrid Milaan Parijs Zug Bogotá Buenos Aires Caracas Curaçao Jakarta Montevideo New York Paramaribo Quito Rio de Janeiro Salvador Sao Paulo

werkgelegenheid en de bedrijfstakken

De stijging van de loonkosten (al of niet inclusief sociale lasten e.d.) moet teruggedrongen worden. De meeste mensen m.n. economen zien dit als de beste oplossing ter bestrijding van de werkloosheid. Het is bevreemdend dat er in deze kwestie weinig onderscheid gemaakt wordt tussen de verschillende bedrijfstakken. Ten slotte zijn er arbeidsintensieve en kapitaalintensieve bedrijfstakken, om maar een beginnetje te maken. Dit artikel wil een aantal verschillen tussen bedrijfstakken onder het vergrotingsstoestel leggen. De huidige werkloosheid, of liever de huidige stagflatie wordt hierbij als negatief gebruikt.

De "hoge" loonkosten als de grote boosdoeners voor de "slechts" economische situatie is een kreet die al een aantal jaren van de daken wordt geschreeuwd. Toen de inflatie nog het belangrijkste economische probleem was, kwam de looninflatie-theorie bovendrijven en de werkgevers e.a. concludeerden dat de loonstijgingen afgeremd moeten worden om de inflatie terug te dirngen. Deze theorie is weer grotendeels onder water verdwenen, gedeeltelijk omdat de oplossing van het werkloosheidsprobleem een hogere prioriteit gekregen heeft.

De looninflatietheorie kreeg echter ook een flinke lading kritiek toegeschoven en hij werd door velen verworpen als een redelijke verklaring voor het ontstaan en de hoogte van de inflatie. De loon-werkloosheid-theorie die momenteel in zwang is, gelijkt veel op de looninflatietheorie en wordt vaak met dezelfde argumenten verdedigd.

Daarom is het nuttig om de kritiek op de looninflatietheorie weer eens uit de mottenballen te halen.

Bovendien draait de inflatie momenteel nog steeds op volle toeren, al praat men er weinig over. Juist het naast elkaar bestaan van inflatie en werkloosheid en stagnatie in de productie, is het meest essentiële kenmerk van de huidige economische situatie. Stagflatie is de naam.

stagflatie

Gardiner C. Means was de eerste of een van de eerste economen (Kalecki) die een redelijke verklaring had voor de crisis van de dertiger jaren. In 1935, een jaar voordat Keynes in het voetlicht verscheen toonde hij aan dat een groot deel van de prijsstructuur niet meer gevoelig was voor het dalen van de vraag, met als gevolg dat de recessie bleef voortduren. Hij maakte onderscheid tussen "market" prijzen, bepaald door vraag en aanbod, en "administered" prijzen, bepaald door monopolistische of oligopolistische prijszetting.

De conclusies uit zijn empirische onderzoeken:

1. Er zijn twee typen prijzen. Een groot deel van de prijzen verandert relatief weinig frequent of in het geheel niet.
2. Er bestaan een directie relatie tussen de frequentie van de veranderingen van de prijzen en de amplitude van de verandering (verschil tussen hoge toppen en lage dalen van het prijsverloop). De producten die vaak van prijs veranderden ("market" prijzen) vertoonden de grootste prijsdaling tijdens de depressie. Andere producten die weinig frequent in prijs veranderden, lieten een tendens tot een kleine prijsdaling zien.
3. Er bestaat een omgekeerde relatie tussen prijsdalingen en productieverminderingen. In bedrijfstakken waar de prijzen nauwelijks daalden, was de vermindering van de productie en de werkgelegenheid het grootst.
4. Rigiditeit van de prijzen is toe te schrijven aan concentratie van de markt.

In het boek "The roots of Inflation" heeft Means een artikel geschreven waarin hij de huidige stagflatie probeert te verklaren, wederom met behulp van de verschillen in concentratie tussen de bedrijfstakken. Zijn onderzoeken over het tijdvak begin jaren vijftig tot 1974 gaven ongeveer dezelfde conclusies als die hierboven geschetst. Een belangrijk verschil was echter dat een groot deel van de "administered" prijzen tijdens de verschillende recessies niet daalden maar zelfs stegen, terwijl bij het economische herstel een aantal van deze categorieprijzen naar beneden gingen. De omgekeerde relatie tussen prijsdalingen en vermindering van productie en werkgelegenheid bleek ook in deze periode aanwezig, maar vermindering van productie trad in "administered" prijzen sectoren ook op bij prijsverhogingen.

Means verklaart deze ontwikkelingen uit het feit dat de grote ondernemingen in de geconcentreerde sectoren het "target-return pricing" systeem toepassen: men gaat uit van een gewenst bedrag aan inkomsten en stelt de prijs maar vaak ook de productie (werkgelegenheid) daarop af.

De noodzaak van zekerheid omtrent de toekomstige inkomsten komt voort uit de groei-strategie van de grote ondernemingen. Hun positie proberen zij te versterken door grote investeringen die relatief weinig op capaciteitsuitbreiding doch vooral op technologische vooruitgang, innovaties en marketing (incl. openleggen van nieuwe markten) gericht zijn. Deze gerichtheid vloeit grotendeels voort uit het oligopolistische karakter van de meeste markten waarop deze grote concerns opereren.

Het overzicht is fragmentarisch omdat de gekozen perioden onderscheiden zijn naar de verschillende pogingen die de Amerikaanse Overheid heeft gedaan om de inflatie en, vaak in mindere mate, de werkloosheid terug te dringen.

De eerste poging in deze richting werd gedaan in '56-'57 middels een krappe geldmarktpolitiek. De tabel laat het resultaat zien waarbij aangetekend dat in de jaren '57 en '58 de prijzen zelfs met 5% stegen (hoofdzakelijk in groep A). Bovendien viel de industriële productie in die 2 jaar met 13% terug en steeg de werkloosheid met 2 miljoen arbeiders (tot 7,5% als piek). De tweede poging kwam in 1961. De lonen en de prijzen werden danig in de smiezen gehouden terwijl tegelijkertijd een expansieve monetaire en fiscale politiek gevoerd werd. Resultaat: aanzienlijke vermindering van de werkloosheid en afzwakking van de inflatie, vooral in groep A.

In 1969 kwam Nixon op de presidentsstoel. Hij vond dat de lonen en de prijzen overgelaten moesten worden aan het marktmechanisme. Bovendien voerde hij een deflationaire monetaire en fiscale politiek. De tabel spreekt weer boekdelen. De toename van de werkloosheid, die bewust in de hand gewerkt werd als middel tegen de inflatie, bedroeg ruim 2 miljoen (tot 6%). Daarnaast daalde de industriële productie met 6,8% in één jaar tijd.

Een New Economic Policy werd gestart in augustus 1971. De prijzen en lonen werden aan de lijn gehouden, evenals 10 jaar geleden. Twee "verbeteringen" werden aangebracht: de lonen

werden aan gepast aan de kosten van levensonderhoud en de winst-marges mochten niet verhoogd worden. Groep C was koploper bij de prijsstijgingen vanwege de (doorberekende) kostenstijgingen en de slechte oogsten. De werkloosheid daalde van bijna 6% tot 4,8%.

De vierde periode in de tabel (6-73 tot 6-74) is vrij exceptioneel door de sterke verhogingen van de prijs van olie en andere ruwe grondstoffen. De 37% prijsverhoging in groep B (olie en chemie) getuigt hiervan.

Het lijkt nauwelijks mogelijk om een beeld te geven van de verhoging van de prijsindex door marktconcentratie, los van de bovenstaande factoren. Indirecte indicatoren geven gelukkig enig soelaas. De gevolgen van het loslaten van de New Economic Policy-concept zijn af te lezen uit een over-

De onderstaande tabel geeft een fragmentarisch overzicht van het prijsverloop in de V.S. gedurende de laatste 20 jaar.

Tabel A

Veranderingen in de gewogen prijsgemiddelden voor 3 groepen bedrijfstakken, onderscheiden naar de mate van concentratie.

periode	1953 tot 10/'58	6/'69 tot 12/'70	8/'71 tot 12/'72	6/'73 tot 6/'74
A grote concentratie	+18%	+6,5%	+2,4%	+21,9%
B middelgrote concentratie	+4%	+5 %	+3,3%	ong. +37%
C geringe concentratie	-0,5	0 %	+13,8%	+1,9%
gewogen prijsindex voor alle bedrijfstakken.	+8,1	+4 %	+5,3%	+14%

Groep B bevat de olie-, chemie- en meubelindustrie.

* schatting

Tabel C.

verschillen t.o.v. voorafgaande jaar in procenten	Arbeidsproductiviteit			Loonkosten per eenheid product			brutoproductie	werkgelegenheid	niveau van de werkgelegenheid
	'69/'71 ^a	'72	'73	'69/'72 ^a	'72	'73	'68/'73	'68/'73	in 1000 manjaren 1973
chemische ind.	9.0	18	12	4.0	-5.5	2	12.5	0.4	107
metaalprod. + machinebouw	5.6	7	6	6.5	4	7	7.6	-0.4	212
electrotechn. ind.	6.4	12	6.5	5.1	-0.5	6.5	12.1	1.0	120
nijverheid (excl. bouwnij.)	9.3	10	7	2.9	1.5	6	7.8	-1.3	1278
bouwnijverheid	0	0.5	0.5	14.4	13	13	1.0	0.1	477
overige diensten	0.8	1	1.5	13	11.5	12	5.0	3.1	967
diensten (totaal)	2.8	3	2.5	9.8	10	11	5.3	1.8	2002
bedrijven	5.2	5.5	4	7.2	6.5	9	6.4	0.2	4066

a gemiddelde groei per jaar voor de aangegeven periode

overige diensten: bank- en verzekeringswezen, horeca, PTT, medische diensten e.a.

Bronnen : Centraal Economisch Plan 1975 en Bruseker pag. 23

zicht van de winstontwikkelingen in de drie groepen.

De winsten in groep I A en B blijken aanzienlijk te zijn gestegen, terwijl de productie op hetzelfde niveau bleef of daalde (dus verhoging van de winstmarges). In groep C daalden de winsten.

De moraal van de hierboven geschetste ontwikkelingen moge duidelijk zijn. De huidige stagflatie wordt in overwegende mate veroorzaakt door de grote ondernemingen in de sterk geconcentreerde bedrijfstakken. Een anti-inflatiebeleid in de vorm van bezuinigingen, verhoging van de belastingen en een krappe geldmarktpolitiek blijkt daarom weinig effectief te zijn: de inflatie wordt juist aangewakkerd, de lonen en de zwakke, weinig geconcentreerde bedrijfstakken worden de dupe.

arbeidskosten

Bij zowel de loon-inflatietheorie als de loon-werkloosheidstheorie wordt ervan uitgegaan dat een vermindering van de arbeidskosten per eenheid product de inflatie resp. de werkloosheid zal terugdringen. Deze oorzakelijke relatie wordt minder aanmerkelijk als de arbeidskosten slechts een klein aandeel vormen van de totale kosten per eenheid product. Het CPB stelt dit aandeel op 40%. Dit percentage bevat ook een toegerkend loon voor zelfstandigen. Stijgen in een jaar de arbeidskosten per eenheid product b.v. met 10%, dan is de prijsstijging, louter op grond van de loonstijgingen, in dat jaar 4% (0.4 x 10).

Dit percentage is nogal aan de hoge kant. In haar advies van 1966 inzake mogelijkheden ter bestrijding van de inflatie geeft de SER een percentage van 27,5% (zie verder ook Van der Zwan in zijn artikel "Daalend rendement op geïnvesteerd vermogen").

Bovendien is dit percentage voor iedere bedrijfstak verschillend. Volgens Levinson zijn de percentages in de V.S. 20% voor de autoindustrie beneden de 8% in de olie-industrie en beneden de 10% in de chemische industrie. Daarnaast zijn er arbeidsintensieve bedrijfstakken, zoals de bank- en verzekeringssector, die een hoog percentage kennen.

De meest effectieve methode om de inflatie terug te dringen is een strakke controle op de prijzen en winstmarges van een klein aantal (in de V.S. een paar honderd) grote concerns. Deze methode kan aangevuld worden met een expansief fiscaal en monetair beleid om de stagnatie in de productie en werkgelegenheid tegen te gaan en te elimineren.

Het lijkt mij dat de bevindingen van Means een nieuw licht kunnen werpen op de huidige nederlandse situatie. Alhoewel gelet moet worden op de specifieke omstandigheden waar de Ned. economie mee te maken heeft, zullen de door Means gesignaleerde ontwikkelingen waarschijnlijk ook hier een belangrijke rol spelen. In ieder geval belangrijk genoeg om de loon-werkloosheid (inflatie) theorie van haar troon te kunnen stoten.

De arbeidsproductiviteit is een term die veel gebruikt wordt bij de discussie omtrent de loonstijgingen en bij de loononderhandelingen. Zij heeft invloed op de veranderingen van het aandeel van de arbeidskosten per eenheid product. B.v. in de olie-industrie is in 1972 de arbeidsproductiviteit gestegen met 14%, de loonsom per werknemer steeg met 11,5% dus de loonkosten per eenheid product daalden met 2,5%. De gemiddelde stijging van de arbeidsproductiviteit wordt bij loononderhandelingen gezien als een maatstaf die de mogelijkheden tot loonsverhoging aangeeft. Ik wil nu niet uitgebreid ingaan op het hoe en waarom van deze richtlijn voor de loonpolitiek en op de consequenties die er aan vastzitten. Mijn indruk is echter dat de loonsverhogingsruimte nauwelijks of slecht wordt aangegeven door de stijging van de arbeidsproductiviteit. Dit geldt in sterkere mate voor het gemiddelde. Deze ruimte verschilt per bedrijfstak en per bedrijf omdat zij m.i. primair afhankelijk is van de grootte van de winst en de (toekomstige) marktpositie van een bedrijf of bedrijfstak. Een centraal loonakkoord is daarom erg gunstig voor de winstgevende en arbeidsextensieve bedrijven.

In dit artikel wil ik de aandacht primair richten op de verschillen tussen bedrijfstakken in de stijging van de arbeidsproductiviteit en de consequen-

ties die uit deze verschillen voortvloeien voor de loon-werkloosheidstheorie.

Het hanteren van een gemiddeld arbeidsproductiviteitscijfer werkt versluisend op de grote verschillen tussen de bedrijfstakken. Tabel C geeft een overzicht van deze verschillen in arbeidsproductiviteitsstijgingen en in de stijgingen van de loonkosten per eenheid product.

Tabel C geeft ook de mogelijkheid om iets te zeggen over de loon-werkloosheidstheorie en over de relatie tussen stijging van de arbeidskosten per eenheid product en de ontwikkeling van de werkgelegenheid. Uit de tabel valt af te lezen dat in de bedrijfstakken met een geringe stijging van de arbeidskosten per eenheid product de verhouding productieverhoging/werkgelegenheidsuitbreiding over het algemeen hoger ligt dan in bedrijfstakken met een vrij grote stijging van de arbeidskosten. Vergelijk b.v. de chemische industrie en de sector overige diensten. De genoemde verhouding wordt natuurlijk gedeeltelijk bepaald door het aandeel van de arbeidskosten in de prijs, oftewel door de productie per werknemer. Dit vormt echter geen aantasting van mijn conclusie. Ik wil wijzen op de bedrijfstak metaalproductie en machinebouw die vrij arbeidsintensief is en een vrij hoog produktiviteitsstijging kent, terwijl de verhouding productieverhoging/werkgelegenheidsuitbreiding erg hoog is. De conclusie die de tabel oplevert, maakt de loon-werkloosheidstheorie niet erg aanmerkelijk. Deze indruk wordt bevestigd door een tabel die Van der Zwan geeft in zijn reeds eerder genoemde artikel.

Tabel D

Rendementsverloop '65-'72 (gemiddelde procentuele toename) van Ned. ter beurze genoteerde fondsen.

	netto-winst	cashflow
internationals	3.2	6.8
bank- en verzekeringswezen	20.8	20.5
handel	15.2	16.9
industriële sector	6.5	8.9

Tabel C en D laten zien dat een aantal bedrijfstakken met een relatief grote portie lonen en salarissen en met een geringe stijging van de arbeidsproductiviteit (die dus de zwaarste klappen zouden moeten krijgen van de loonsverhogingen) hun aantal werknemers aanzienlijk hebben uitgebreid en bovendien relatief grote winsten hebben gemaakt. Het bank- en verzekeringswezen is in dit verband het beste voorbeeld. Als daarenboven het aantal werknemers in de

ASVA

bedrijfstakken met een hoge verhouding produktievergroting /werkgelegenheidsuitbreiding relatief kleiner is, dan lijkt loonmatiging als middel ter bestrijding van de werkloosheid nauwelijks effectief. Wellicht wordt de werkloosheid alleen maar groter door de daling van de binnenlandse effectieve vraag, als gevolg van loonmatiging.

Ik hoop dat ik met dit artikel de lezer heb kunnen overhalen tot de opvatting dat bij de discussie over de huidige werkloosheid en stagflatie vooral gekeken moet worden naar de structuur van het bedrijfsleven. Met name de volgende punten lijken mij erg belangrijk:

- de verschillen tussen de bedrijfstakken
- de relaties arbeidsintensieve-kap.intensieve bedrijfstakken en industriële-diensten sectoren en de verschuivingen daarin door de structurele ontwikkelingen van de laatste decennia.
- de strategie van de grote bedrijven in de oligopolistische bedrijfstakken. De belangrijkheid van deze punten blijkt Het lijkt mij de moeite waard om deze en andere punten uit te diepen

Voor dit artikel heb ik hoofdzakelijk gebruik gemaakt van de volgende literatuur:

- Gardiner Means - Simultaneous inflation and unemployment in: The Roots of Inflation. New York 1975
- U. Bruseken - Unilever, Meneba, Philips en de olieconcerns als inflatiemakers: een bestrijding van de looninflatie-theorie. IPSO-uitgave 1973
- Centraal Economisch Plan 1975

H.V.

In deze tijden van werkloosheid blijkt de noodzaak van het bestaan van actieve vakbonden bijna elke dag. Ook dit jaar vinden veel studenten dat ze lid moeten zijn van hun studentenvakbond, juist nu geprobeerd wordt o.a. het onderwijs en met name het hoger onderwijs het kind van de rekening van de crisis te laten worden. Natuurlijk kijkt de ASVA ook verder dan studentenbelangen en goed onderwijs alleen. Dat blijkt b.v. uit de scholings- en discussie-avonden die eens in de twee weken worden georganiseerd door de ASVA. Begin oktober was het onderwerp op die avond: de miljoenennota en de crisis. Natuurlijk kan de ASVA niet zo'n programma bieden als hier op de fakulteit door de SEF wordt geboden. Maar daar staat dan weer tegenover dat er op het programma van deze avonden verder nog voorkomt: Vormingswerk en Vakbeweging, Amsterdam Onderwijs, Portugal, de Onderwijsbegroting, etc.

Dat is dan alleen nog maar de scholing. Wat heeft de ASVA nu dit jaar al gedaan? Kameractie/Introductie tijdens de intree /anti-stops aktie/komitee 3 maal uitgeloten/ Spanje akties/Aktie-komitee "scheit op Luns"/deelname aan de anti-bezuinigingsaktie in Den Haag.

Voor mensen die af willen wachten lid te worden totdat ze weten wat er dit jaar allemaal nog meer gaat gebeuren, zullen we 't programma hier alvast weer geven. Dan kan je meteen lid worden, f 25,- op postgiro, 108410.

- onderwijsakties op de faculteiten;
- ASVA Onderwijs en Onderzoekskongres 17, 18 en 19 december;
- buitenland akties o.a. Portugal/Indonesië/ Spanje;
- Akties tegen anti-demokratiese WUB-wijzigingen;
- Diskussies over het ASVA-beleid (kongres in het voorjaar);
- Akties tegen bezuinigingen; en
- nog veel meer, o.a. het atarven van een aantal werkgroepen.

Natuurlijk is niet iedereen het eens met alles wat de ASVA doet, zegt of laat. Maar dat kan ook moeilijk. Toch word je lid van je vakbond. Zeker als je weet dat die alles op alles zet om zo democraties mogelijk te functioneren.

Bovendien biedt de ASVA nog de volgende concrete voordelen:

- + Kamerburo;
- + Uitgebreid Reduktiepakket;
- + POORTER;
- + Student, landelijk blad;
- + spreuk voor beursen, belasting, kinderbijslag e.d.; en
- + SUA-boekje met 15% korting.

ASVA-leden zijn hard nodig. Veel mensen blijken het vaak wel eens te zijn met de ASVA-standpunten. Zo heeft de ASVA samen met de Aktiegroep Ekonomen en de JFAS 10 van de 11 studententzets in de Universiteitsraad. Maar het is ook nuttig om je te realiseren dat het ook geld kost een organisatie draaiende te houden en activiteiten te financieren. Daarom: wordt lid!

Piet de Vrije

Laat de F.R. zich in de kaart kijken???

In de Economische Faculteit gelden blijkbaar andere regels dan in de wereld daarbuiten.

Tot deze conclusie zou men komen als men de gang van zaken rond een ansichtkaart gaat bekijken. Deze kaart, verstuurd door Adri Stam, was gericht aan de Aktiegroep Ekonomen. De geeignende procedure is dat via de portiersloge de post naar de instituten en vakgroepen verspreid wordt. In dit geval echter bleef de post steken op het faculteitsbureau en circuleerde 5 dagen onder bepaalde stafleden!

In kringen waar postcirculatie een regelmatig terugkerend verschijnsel is, is het een goede gewoonte om de post aan de geadresseerde door te geven. Bovendien is het niet de gewoonte om anderen post te gaan lezen. Sterker nog, men beschouwt zoets als onfatsoenlijk.

In de Economische Faculteit gelden blijkbaar andere regels: wie gedacht had dat de Faculteitsraad deze stafleden eens gevoelig op de vingers zou tikken, heeft het bij het verkeerde eind. Sterker nog: het tegenovergestelde gebeurde. Men beschouwde de boodschap op de kaart als aan de faculteit gericht.

Wat was de boodschap die zoveel mensen in beroering bracht? Wel, het zal ieder bekend zijn dat er een conflict is rond de vakgroep economische sociologie. De faculteitsraad besloot tot het instellen van een "cie. van goede diens-ten". Als een der leden werd Adri Stam voorgedragen, zijn opvatting over het conflict was toen al be-

kend. Zie Rostra van dec./jan.!

Tegen de kandidatuur van Stam bestonden echter geen bezwaren, zodat hij als lid van de cie. benoemd werd.

Tijdens zijn verblijf in Portugal wilde hij de Aktiegroep deelgenoot maken van zijn vakantievreugde middels genoemd vakantiekartje. Hierop was o.a. geschreven: "Hoe staat het met de strijd tegen Zahn c.s., maak hem maar gauw een kopje kleiner, dat zal mijn vakantievreugde vergroten".

Waarschijnlijk is er iets van de Portugese revolutionaire spirit met de kaart meegewaaid.

Tijdens de behandeling van de kwestie economische sociologie in de Faculteitsraad (d.d. 15-9-'75) stelde de Aktiegroep voor om te zorgen dat er in het eerste trimester in ieder geval onderwijs gegeven zou worden. Toen bleek de heer Verburg postbode te zijn (nevenfunctie?) en kwam met de genoemde ansicht op de proppen. Meteen vroeg de heer Verburg zich

af of bij Stam nog wel sprake kon zijn van "ter goeder trouw". De Faculteitsraad (d.d. 22-9-'75) besloot toen Stam te verzoeken zijn lidmaatschap van de cie. op te geven. Stam stelde in een antwoord op het verzoek dat het gaat om een stuk "dat noch aan U gericht is, noch naar aard redelijkerwijs deel uit kan maken van de beraadslagingen van een Faculteitsraad". In een viertal punten probeerde Stam te verduidelijken waarom z.i. het verzoek "onjuist, eenzijdig en buiten de orde is".

In de derde vergadering (!) (d.d. 6-10-'75) over deze zaak bleek zich een coalitie tussen EFB en Werkgroep Ekonomen gevormd te hebben. De WE steunde Verburg. De coalitie was blijkbaar gebaseerd op de behandeling van de kandidatuur van WE-er Paul Baneke voor het bestuur in diezelfde vergadering. ("de een zijn dood, is de ander zijn brood"). Prof. Klant merkte op dat men de zaak beter kon vergeten en over moest gaan tot de orde van de dag. De eventuele opvolger van Stam zou immers weer een Aktiegroeper zijn zoals Verburg had moeten toezeggen. Bij de stemming bleek de WE de doorslag gegeven te hebben: 7 tegen 4 bij 2 onthoudingen voor het ontslag van Stam.

Hoe men de affaire ook wendt of keert, het blijft onverkwikkelijk. Wat valt uit deze affaire te leren? Ten eerste, verzend Uw post voor de faculteit verzegeld. En ten tweede, misschien had Oscar Wilde gelijk toen hij stelde: "Moraal is de houding die we aannemen tegenover mensen aan wie we een persoonlijke hekel hebben."

J.S.

voor irrelevantie koop je niks...

In een artikel in Rostra van maart 1975 komt de volgende uitspraak voor: "Een economische theorie zou in staat moeten zijn denkwijzen, modellen en andere instrumenten te leveren om de economische consequenties van maatschappelijke structuurveranderingen althans enigermate te voorspellen." Dit lijkt een aardige stelling, zoals wel meer uitspraken van Prof. Verburg (want dat is de auteur) op het eerste gezicht aardig voorkomen. Toch is zo'n opmerking op dat moment niet relevant zoals hij zelf in de kop van z'n artikel: "Relevantie, daar gaat het om" suggereert. Veel belangrijker is het maatschappelijke structuurveranderingen te voorzien in het kader van economische ontwikkelingen, en dat is precies het omgekeerde. Dit laatste is misschien een konklusie die uit het nu volgende artikelje kan worden getrokken. Ook zal ingegaan worden op het derde punt van Prof. Verburg z'n artikel waarin hij het streven naar maximale winst van ondernemingen en de theorievorming rond dit streven op onze fakulteit probeert te relativiseren en daarmee goed te praten. De afgelopen tijd is gebleken dat dit streven geen positieve invloed heeft gehad op de economie. In tegendeel eigenlijk, we zitten midden in een crisis. Bovendien is er al helemaal geen sprake van een maatschappelijk optimum. Alle ekonomen en politici die ooit beweerd hebben dat de "box of tools", t.w. de economische theorie, nu afdoende zou zijn om het economische proces te kunnen sturen en daardoor te vrijwaren van crises zijn hierdoor in het ongelijk gesteld. De relevantie, de aktualiteit..., dat is de teruggang van de produktie; het BNP en alle indicatoren die daarmee samenhangen. De werkloosheid daarmede daar ook toe, waarmee we aangeland zijn bij het thema van deze Rostra.

De idiotie van de werkloosheid blijkt altijd nog wel het 'beste' aan de hand van de situatie in de bouw. Zo zijn er b.v. alleen al in Amsterdam 150.000 woningen die als onvoldoende gekwalificeerd kunnen worden. Voor Nederland is dit, volgens opgave van de Nationale Woning Raad, 1 miljoen, ongeveer 25% van alle woningen. Het aantal krotten in deze stad ligt rond de 50.000. Dan is er nog de woningnood onder jongeren, alleenstaanden en jong gehuwden. Maar ook en dat is misschien wat minder manifest de bejaarden zoeken in grote getalen voor hun passende woonruimte. Toch enorme werkloosheid, juist in de bouwsector. In feite is zoiets onbegrijpelijk. Maar we zitten dan ook (weer eens) in een periode van crisis. Daar is iedereen het nu wel over eens. Ook zijn de meesten het erover eens dat deze crisis zowel structureel als mondiaal is, althans voor zover het de "vrije wereld" betreft. Eigenlijk al vanaf het begin van de jaren 70 heeft de huidige crisis zich ingezet. Kenmerken hiervan zijn de overproduktie, het instorten van bepaalde markten, problemen met het krediet en daarbij de valutakrisis en af en toe een min of meer ouderwets aandoend bankfaillissement. Alleen al uit het feit dat de eerste kenmerken van de crisis zich aftekenden aan het begin van de jaren-70, blijkt dat theorieën die b.v. de olie-krisis als de oorzaak aanwijzen van alle narigheid, niet geheel kloppen. Victor Perlo, Amerikaans econoom, maakt in z'n artikel: "Het

verval van het Amerikaans imperialisme in de jaren '60 en '70' duidelijk wat voor rol de multinationale ondernemingen hierbij spelen. Prof. Van den Doel kan dan wel uitrekenen hoeveel procent deze ondernemingen aan arbeidsplaatsen bieden, laat het voor hem ook duidelijk zijn wat hun invloed is op de internationale investeringen. Deze multinationals met hun enorme kapitalen en cash-flows, met hun verwevenheden met bankkapitalen en hun internationale politieke macht, zij zijn het die een groot deel van de investeringen bepalen. Of beter gezegd op dit moment niet bepalen, want de investeringen zijn teruggelopen tot een minimum nivo. En dat is, zoals Prof. Van den Doel waarschijnlijk ook wel weet, grotendeels bepalend voor de werkgelegenheid.

minder werk

Vaak wordt gesteld dat we moeten leren leven met "minder werk" en dat we dat dan ook maar eerlijk moeten verdelen. Maar vergeten wordt de vraag te stellen: is er wel minder werk, of zouden we toch gewoon kunnen blijven werken zoveel we willen en de hier uit ontstane produkten of diensten nuttig aanwenden. Zowel het niet volledig benutten van de produktiefactoren arbeid en kapitaal als de behoefte aan produkten is aan te tonen. Voor de bouw is dat hierboven al gedeeltelijk gedaan. Ook in andere sectoren ligt er arbeid en in het bijzonder ook kapitaal braak. Levert de produktie te weinig rendement dan betekent dit in onze maatschappij namelijk geen produktie. Toch is de behoefte aan consumptiemiddelen op geen stukken na bevredigd. Alhoewel het in deze tijd soms "progressief" lijkt te spreken over idiote consumptiepatronen waarin automatische afwasmachines tot kleuren TV's en stereo-installaties toe, een belangrijke rol spelen, vormt dit m.i. eerder een rem op positieve ontwikkelingen. Belangrijker is het te wijzen op gebrek aan goede consumptie-

middelen. Voor de produktie van duurzame consumptiegoederen zijn investeringen nodig. Deze benadering stelt een reëel alternatief voor het zgn. wegwerp-produktie-patroon. Maar het is iedereen wel bekend waarom hieraan niet zoveel wordt gedacht, althans door de producenten.

Er valt echter in nog veel meer behoeften te voldoen, b.v. in de kollektieve sektor. Scholing en opvoeding, gezondheidszorg, maatschappelijk werk, cultuur, recreatie, een schoner milieu enz. enz. Deze zaken zullen zeker niet meer kans maken op extra aandacht als we berusten in het geven van minder werk. Ook de hulp aan bevrijdingsbewegingen en onafhankelijkheidsorganisaties in de derde wereld landen zal er niet komen of zal niet uitgebreid worden als we het zogenaamde schaarse werk gaan zitten verdelen i.p.v. in actie te komen voor behoud en verbetering van werk.

de staat

Altwater, hoogleraar in Berlijn, stelt de vorige maand op het Vesvu-kongres dat je de staat niet moet zien als verlengstuk van de monopolies. Hij stelt dat de staat "naast, buiten en soms ook in tegenstelling staat tot de ondernemingen", waarbij Altwater het voorbeeld geeft van de anti-trust wetgeving. De betrekkelijkheid van de effecten die deze wetgeving heeft op concentratie verschijnselen is natuurlijk wel bekend. Zo'n uitspraak van Altwater moet m.i. dan ook worden gezien als het aangeven van mogelijkheden die de staat heeft; zij kan ophouden een verlengstuk van de monopolies te zijn, zij kan werknemersbelangen behartigen tegenover werkgeversbelangen. Maar of dit nu in de huidige kapitalistische landen het geval is, valt natuurlijk sterk te bezien. De Nederlandse regering bezuinigt op de sociale kollektieve voorzieningen: onderwijs, gezondheidszorg en ook CRM als je hierbij de stijging van de bijstandsuitkeringen betreft. Nu zijn bezuinigingen op deze voorzieningen niet van de laatste regeringsperiode. Ook de vorige regering heeft op dit punt al z'n sporen nagelaten. Soms leken de stijgingen van sommige begrotingen reële verbeteringen in te houden die ze niet waren. De inflatie op overheidsuitgaven is nl. veel groter dan het prijsindexcijfer op gezinsproduktie. Bij het indienen van de laatste miljardnota is wel heel duidelijk gebleken hoe de regering van plan is de gevolgen van de economische crisis af te wettelen. Alom zijn er bezuinigingen en lasten-verzwaringen als het de "gewone mensen" betreft. Autobelasting, tarieven van openbaar-vervoer, gas, PTT, stijging van de BTW, hogere belastingen en sociale premies, minder voorzieningen en wellicht ook lagere uitkeringen. Daartegenover staan dan de lasten verplichtingen voor de bedrijven en het stijgen van o.a. de defensiebegroting (850 miljoen). Dit gaat gepaard met de veronderstelling dat de lonen gematigd worden opdat dit de bedrijven nog meer soelaas biedt. Of dit ook zal leiden tot verhoging van de werkgelegenheid is nog maar zeer de vraag. De afgelopen 5 jaar is in feite een soortgelijk beleid gevoerd. Ook de lonen zijn in deze periode en zeker in de laatste twee, drie jaar niet ver boven de 'nul-lijn' uitgekomen. Evenzogoed heeft dit niet

geleid tot het scheppen van werkgelegenheid, integendeel! Ook wetenschappelijke benaderingen tonen aan dat doorgaan op deze weg niet leidt tot noemenswaardige afname van de werkloosheid. Immers de loonstijgingen zijn niet de oorzaak van de werkloosheid geweest. Zie o.a. de discussies in de ESB tussen Den Hartog/Tjan en Thio/De Klerk/Van der Laan.

alternatieven

Ondanks het tekortschieten van de huidige economische theorie zijn veel economen het erover eens dat de crisis, gegeven dit systeem, min of meer onafwendbaar is. Er kan in feite alleen geprobeerd worden de gevolgen af te zwakken. Het is jammer te moeten constateren dat de regering hiervoor een methode kiest die door veel progressieve economen juist wordt gezien als een crisis-versterkend beleid. Andere maatregelen zouden zeker meer garanties bieden. Alhoewel het eenzijdig verhogen van de koopkracht natuurlijk ook niet gezien mag worden als een definitieve oplossing van alle crisisverschijnselen. Maar als de regering als kenmerken van haar beleid zou kiezen voor de handhaving of vergroting van het consumptiepeil in samenhang met een aantal nationale maatregelen dan bestaat er wel degelijk de mogelijkheid om als overheid althans enigermate de greep te krijgen op de werkgelegenheid. In de beleidsmap van de Aktiegroep Economen t.b.v. haar juist gehouden seminar worden twee suggesties gedaan om een dergelijke politiek te effectueren. De eerste is de werkloos-

heidsuitkeringen verhogen tot 100% en van onbeperkte duur doen zijn. Dit neemt een gevoel van onzekerheid bij de mensen weg wat dan een neerwaartse invloed zal hebben op de spaarneiging. De tweede is om een progressieve vennootschapsbelasting te gaan heffen (naar de verhouding winst/loon). Dit beoogt te voorkomen dat er irrationele vervangingen van arbeid voor kapitaal gaan plaats vinden. Maar er valt natuurlijk aan veel meer maatregelen te denken. Allereerst natuurlijk de anti-inflatie maatregelen zoals een prijsstop. Een stop op de kapitaalvernietiging die m.n. in de oorlogsindustrie plaats vindt zou ook zeker op z'n plaats zijn. Kleine en middelgrote bedrijven kunnen door de regering gesteund worden om de werkgelegenheid veilig te stellen. Deze steun kan dan tevens aangewend worden om tot meer sociaal aanvaardbare produktieprocessen te komen. Zeker op bedrijven waar bij het personeel gehoor wordt gevonden voor een dergelijk beleid en waar dus demokratiese controle mogelijk is, is het zinvol kredietgaranties en zachte leningen te verstreken. Ook kunnen handelsstimulerende maatregelen (b.v. met socialistiese landen) worden overwogen, terwijl het ook noodzakelijk zal zijn maatregelen te treffen tegen kapitaalexport. Tot slot zijn er dan nog de volgende maatregelen: verhoging van de externe demokratiesering in het onderwijs en verlenging van de leerplicht, de mogelijkheid tot pensionering bij 60 jaar bevorderen en het instellen van 5 i.p.v. 4 ploegendiensten bij volkontinuebedrijven.

kapitalistische anarchie

Juist in deze tijd is het weer eens goed ons in herinnering te halen wat b.v. Joan Robinson heeft gezegd m.b.t. de heersende ekonomiese theorie: "deze theorie is uiterst zwak gefundeerd en in feite op volstrekt onweerlegbare wijze gekritiseerd". "De kritiek heeft kunnen aantonen dat de logiese fundering van deze theorie geen stand houdt". "De kern van de theorie is vernietigd, maar er is nog heel veel werk te doen". "Als je je eindelijk van de neo-klasieken losgemaakt hebt, is het eerste wat je naar mijn mening moet doen: teruggaan naar de klassieken en weer van voren af aan beginnen...". Misschien dat we dan beter in staat zijn over het huidige produktieproces te oordelen. Maar misschien is het bij Prof. Verburg, die ik in het begin van dit artikel citeerde, wel de angst voor dit oordelen dat hem ertoe heeft bewogen zich niet duidelijk uit te spreken over het fenomeen winststreven in onze maatschappij. Misschien ook daarom dat hij liever konklusies trekt uit structurele veranderingen i.p.v. zelf structurele veranderingen te voorspellen. Want relevant is b.v. die structuurverandering die crises, voortkomend uit een anarchistiese ekonomie gebaseerd op konkurrentie, voorkomt. En dan gaat het om demokratiese controle en planning van het produktieproces!

Piet de Vrije

MACRO

VERSLAG VAN EEN WERKCOLLEGE

De werkzaamheden voor het werkcollege macro-economie zijn in een aantal fasen onder te verdelen.

Gedurende de eerste 3 weken wordt de z.g. leidraad bestudeerd en bediscussieerd. Deze leidraad, een boek of een serie artikelen, moet de basiskennis verschaffen over het onderwerp waaraan het werkcollege is gewijd. Het dient tevens als grondslag voor de in de referaten te behandelen subonderwerpen.

Na deze eerste periode worden de referaatonderwerpen en de daarvoor te bestuderen literatuur bekend gemaakt en er wordt vastgesteld wie wat doet. Voor het schrijven van de referaten is 3 à 4 weken uitgetrokken. De werkstukken moeten alle tegelijkertijd worden ingeleverd om te voorkomen dat bij de behandeling van de eerste referaten, studenten nog geheel in beslag worden genomen door hun eigen werkstukken waar ze nog mee bezig zijn. Tijdens het schrijven van de referaten gaan de wekelijkse bijeenkomsten gewoon door om de alsnog gerezen problemen m.b.t. de leidraad en de moeilijkheden bij het schrijven van de werkstukken te behandelen.

Vervolgens wordt per bijeenkomst een referaat behandeld, ingeleid door een mondelin referaat van de schrijver. (b.v. het uitdiepen van een bepaald aspect uit het werkstuk). Het geheel wordt ten slotte afgesloten met een pilsje na de laatste bijeenkomst in het nabijgelegen dranketablisement.

Deze opzet is in de afgelopen werkcolleges succesvol gebleken. Wel zijn er enkele problemen. Zo is het vinden van een geschikte leidraad niet altijd even gemakkelijk. Het betreffende boek moet een onderwerp voldoende uitputtend (doch niet te gedetailleerd) behandelen en een voldoende grondslag voor alle deelonderwerpen zijn. Een tweede en belangrijker probleem betreft de tijd. Gebleken is dat een zeer strak schema nodig is om een bepaald onderwerp ook maar enigszins diepgaand te behandelen in 11 bijeenkomsten. Wij zijn daarin tot nu toe ook niet geslaagd en hebben steeds extra bijeenkomsten moeten inlassen.

het onderwerp

Het laatste werkcollege (derde blok 1974/1975) was gewijd aan een aantal recente discussiepunten in de kapitaaltheorie en de verdelingstheorie, bekend staand als de Cambridge-controverse. In deze discussie wordt de logische consistentie van de neo-klasieke kapitaal- en verdelingstheorie in twijfel getrokken door auteurs als Joan Robinson, Sraffa Panetti e.a. De belangrijkste grond voor deze twijfel is de heterogeniteit van kapitaal en meer in het bijzonder de heterogeniteit van de voorwaarde waaronder kapitaalgoederen worden geproduceerd. Vandaar ook dat Sraffa's boek "Production of Commodities by means of Commodities", waarin de samenhang tussen prijzen van producten en van prod. middelen centraal staat, in deze discussie een belangrijke rol speelt.

Deze benadering van de prijstheorie berust op een visie van het economisch proces (vaak Ricordiaans genoemd) die afwijkt van de neo-klasieke visie die gebaseerd is op de schaarste. De kritiek op de neo-klasieke theorie leidt ertoe dat men het kapitaal niet meer opvat als een productiefactor, dat men de zin van de marginale productiviteitstheorie ontkent en de daarop gebaseerde verdelingstheorie afwijkt.

Tijdens het werkcollege werd het boek van G.C. Harcourt, "Some Cambridge Controversies in the Theory of Capital", als leidraad gebruikt. De ervaringen met dit boek waren niet onverdedd gunstig. De uitleg van het theoretisch instrumentarium dat nodig is om de discussie te volgen, is niet steeds duidelijk en soms ook niet systematisch ingebouwd. Naderhand maakte de discussie over de inleidingen toch wel weer het een en ander duidelijk over het boek.

De inleidingen waren opgezet rond specifieke thema's in de discussie. In afzonderlijke inleidingen werden de neo-klasieke theorie en de theorie van Sraffa behandeld. Daarnaast kwam de neo-klasieke theorie van de vraag naar vraag (het verband tussen interestvoet en kapitaalintensiteit) en de grensproductiviteitstheorie van de verdeling (aan de hand van de surrogaat-productiefunctie). De betekenis van het evenwichtsbegrip in de kapitaal- en groeitheorie werd behandeld via Mrs. Robinson's kritiek op de neo-klasieke productiefunctie. Voornamelijk aan de hand van een artikel van E. Nell kwamen de verschillen in benadering van het economisch proces aan de orde. Ten slotte werd een alternatieve distributietheorie, aangedragen door sommige Keynesianen (voornamelijk Pasinetti) behandeld en bekritiseerd.

R. de Klerk B. Thio

GRAVEN naar 'MACHT'

"Macht concentreert zich bij zeventien bedrijven", (-) wie heeft de nederlandse economie in handen", "Zeventien bedrijven vormen een economisch machtscentrum". Op deze wijze is de draad weer opgevat van de discussie, die in 1968 rond de "200 van Mertens" heeft gewoed. Aanleiding hiertoe is het verschijnen van "Graven naar macht, op zoek naar de kern van de nederlandse economie". Aan de hand van jaarverslagen en de staatsalmanak (over 1969) is nagegaan hoe het zit met de (dubbel)functies in de toppen van het bedrijfsleven en de overheid.

netwerk

De auteurs zijn allereerst nagegaan welke bedrijven en instellingen zij voor de nederlandse economie van centraal belang kunnen achten. De hiervoor gehanteerde criteria zijn voor de productiebedrijven de gesommeerde factorkosten en voor de financiële instellingen het balanstotaal. In de resulterende lijst van 86 ondernemingen blijken er 84, waarin dubbelfuncties voorkomen: 873 gedragen door 195 personen. Het gaat hier voornamelijk om functies in directie en raad van commissarissen. 17 ondernemingen vallen op door het grote aantal dubbelfuncties, (elk van deze 17 is met tenminste 26 andere instellingen rechtstreeks "verbonden". Deze 17 zijn ook onderling extra hecht verbonden door 104 dubbelfuncties, terwijl binnen deze groep de financiële instellingen-handelsbanken, verzekerings- en beleggingsmaatschappijen en financiële overheidsinstellingen een opvallende plaats innemen.

overheid

Met betrekking tot de relaties bedrijfsleven-overheid blijken 80 van de 86 geselecteerde ondernemingen d.m.v. 688 dubbelfuncties hecht verbonden met overheidsorganen. Zowel beleidsvoorbereidende commissies als overlegorganen als uitvoerende instanties binnen de overheid zijn hierbij opgenomen. Ook hier blijken "de 17" hechtere banden te onderhouden dan de rest, terwijl van overheidszide voornamelijk de ministeries van economische zaken en van onderwijs en wetenschappen sterk zijn vertegenwoordigd. De meest hechte banden worden gelegd door staatsbedrijven en bedrijven met overheidsdeelneming, voorts door handelsbanken, landbouwkredietinstellingen en de zware industrie. Geconcludeerd wordt dat deze bedrijven en instellingen ruime toegang hebben tot de voor hen van belang zijnde beleidsgebieden, waar zij minstens invloed kunnen doen gelden.

ser

Omtrent de bindingen van de sociaal-economische raad met ondernemingen wordt vooral de positie van de kroonleden belicht. Geconcludeerd wordt o.a. dat via deze kroonleden de bedrijven en instellingen een belangrijke extra ingang hebben in de SER, naast de representatie uit de werkgeversorganisaties. 9 uit de groep van 17 ondernemingen worden via kroonleden en onafhankelijke leden vertegenwoordigd. M.b.t. de relaties SER - overheid wordt de mogelijkheid van een gesloten besluitvormingsproces blootgelegd: SER-commissies blijken vooral verbonden met de overheidssector op welk beleidsgebied zij adviseren. De minister, b.v. van economische zaken kan via zijn vertegenwoordigers invloed uitoefenen op de adviezen die hem vanuit de SER bereiken.

* deze 17 zijn: ABN, AMRO, Delta Lloyd, Eerste Nillmij, Nat. Nederlanden, Nat. Investeringsbank, Nederlandse Bank, Robeco/Rolincc AKZO, Hoogovens, Thomassen & Drijver-Verblifa, Rijn-Schelde, NSU, NS, KLM, Heineken.

kritiek

De strekking van de belangrijkste conclusies uit het werk is: door het bestaan van dubbelfuncties worden de betreffende bedrijven en instellingen bevoordeeld en verkrijgen (per definitie) extra macht en/of invloed. Hiertoe wordt ongeveer als volgt geredeneerd: door het bestaan van dubbelfuncties ontstaan communicatielijnen die ondernemingen toegangsvorsprongen tot belangrijke fasen in de besluitvorming en informatievorsprongen kunnen verschaffen. Dit geeft macht en invloed.

Welnu, hier worden m.i. enkele (nood)sprongen gemaakt die ik zal trachten nader te belichten. Allereerst de sleutelbegrippen Macht en Invloed. Macht wordt door de auteurs gedefinieerd als: "Het vermogen van actoren (personen, instellingen e.d.) om een samenstel van gedrags- en keuzealternatieven van andere actoren geheel of gedeeltelijk vast te leggen of te veranderen". D.w.z. dat zij macht definiëren onafhankelijk van de mate waarin ze gebruikt wordt. Macht bestaat dus onafhankelijk van haar manifestaties, zonder dat zij ooit waargenomen of gevoeld hoeft te worden en zonder dat zij enigerlei alternatieven hoeft vast te leggen of te veranderen. Dit maakt het bewijzen van het bestaan van macht uiterst eenvoudig en voorkomt bovendien de noodzaak van toetsing. Over de werkelijkheid zegt het echter niets. (bovenstaande geldt ook voor het begrip invloed) Wel kan nu geconcludeerd worden dat 17 ondernemingen in Nederland erg veel macht hebben, hetgeen via bovenstaande krantekoppen de mening kan doen postvatten dat ze ons werkelijk kunnen maken of breken.

Dat hieromtrent echter wel veel wordt gesugereerd moge blijken uit de volgende passages: "Hier is sprake van een grote penetratie in een gering aantal overheidssectoren", Richt het bedrijfsleven zich vooral op bepaalde sectoren in de overheid? (-), "Economische zaken is daarmee een overheidssector, die sterk vanuit het bedrijfsleven gedomineerd wordt", "Phillips en Shell legden wel veel lijnen naar Onderwijs en Wetenschappen" (resp. blz. 312, 308, 376, 402). Dat van "penetratie" e.d. sprake is, wordt nergens onderbouwd.

Te weinig is m.i. nagegaan, welk gewicht aan het commissariaat binnen de onderneming moet worden toegekend. De auteurs gaan er van uit dat "de beslissende machtspositie, die karakteristiek is voor het ondernemerschap, wordt ingenomen door organen, die wij in de N.V. vorm tegenkomen als directie en raad van commissarissen". (blz. 82). Weliswaar geven zij aan dat, gezien hun honorering (in 1969 gem. + 25.000,- p.j.) commissarissen wel belangrijk moeten zijn, op hun plaats binnen het bedrijf en t.o.v. het management wordt niet verder ingegaan. (Indien er een positieve relatie zou bestaan met de beloning, dan loopt het aan de functies toegekende belang, blijkens tabel Bl, zéér sterk uiteen). Hiertegenover kan de mening van Galbraith geplaatst worden, die aan het management een beslissende en allesoverheersende macht toekent: "De commissarissen gaan dan beseffen dat hun macht is afgeleid van het management (-) bijgevolg beperken zij zich tot een soort rituele goedkeuring van het beleid" en

De schrijvers verklaren niets te kunnen zeggen omtrent de vraag of, en zo ja, in welke mate, de communicatiekanalen gebruikt worden of in hoeverre de individuele bekleder van een dubbelfunctie het beleid mede bepaalt. Zij vinden het aannemelijk dat dit gebeurt. Is dit echter niet het geval, (en er zijn "lijnen" van zulke verschillende aard onderzocht dat het hieraan toe te kennen gewicht zeer uiteen zal lopen) dan worden begrippen als: "kanalen", "lijnen", en "netwerken" volkomen leeg. Uit het bestaan van een "netwerk" valt dan, net zo min iets af te leiden omtrent "verkeersdrukte" als uit een wegenkaart. Uit het bestaan van lijnen volgt dus niet noodzakelijkerwijs een informatievorsprong, die als bron voor een machthebber kan fungeren.

Er vanuit gaande dat de communicatiekanalen gebruikt worden, blijft de vraag liggen in welke richting de informatiestroom zich begeeft, en wie het initiatief tot het leggen nam. De studie geeft hierop geen antwoord.

(-) die maar zelden bijeenkomen om een beleid goed te keuren waarover zij niet zijn geïnformeerd, gaan door voor een waardevolle bron van advies en wijsheid". (Economics and the Public Purpose). Indien Galbraith's visie hout snijdt (ook voor de nederlandse situatie), dan wordt de relevantie van de studie hiermee aanmerkelijk aangetast. De hechte kern van de studie blijft echter de gedegen cijfermatige analyse van dubbelfuncties in de hogere regionen van overheid en bedrijfsleven. Een analyse, waarvan de schrijvers ik hun slotopmerkingen zeggen: "dat de resultaten van dit boek los staan van een bepaalde persoonlijke beoordeling van de sociale werkelijkheid van die resultaten", resultaten die niet veranderen, welke uiteenlopende betekenissen er dan ook aan toegekend kunnen worden.

Graven naar macht, op zoek naar de kern van de Nederlandse economie, door H.M. Helmers, R.J. Mokken, R.C. Plijter, F.N. Stokman m.m.v. J.M. Anthonisse. Uitgegeven bij Van Gennepp, prijs f 37,50.

E.K.

rond/uit de raad

Zes oktober j.l. was de opvolging van het student-bestuurslid aan de orde. Mijn bestuursperiode van één jaar zat er per één oktober j.l. op. Overigens een tamelijk 'rustig' jaar als het wordt vergeleken met de periode waarin Ferd Crone student bestuurslid was. In zijn bestuursperiode immers is er door de Aktiegroep Ekonomen hard gevochten voor een materiele effectuering van de democratisering die zich ook uitstrekte tot die zaken die vroeger, voordat de W.U.B. was ingevoerd, uitsluitend aan hoogleraren en lectoren waren voorbehouden: benoemingen van hoogleraren en lectoren. Zonder slag of stoot hebben studenten de hun toekomende bevoegdheden niet kunnen realiseren, de twee case studies van de Aktiegroep getuigen daarvan wel voldoende. Het afgelopen jaar was dan ook in die zin rustig dat de verschillen van opvatting tussen enerzijds voorzitter en secretaris van het bestuur en anderzijds het student-bestuurslid vrij zakelijk naar voren konden komen. Het betrof immers zaken die minder 'gevoelig' lagen dan benoemingskwesaties en dat is, dacht ik de samenwerking wel ten goede gekomen. Ferd Crone heeft dus wat dit betreft baanbrekend werk verricht. Toch is de opvolging voor het student

bestuurslidmaatschap niet zonder herrie verlopen. Middels een verkeerde interpretatie van de verkiezingsuitslagen kwam de Werkgroep tot de konklusie dat zij eigenlijk bijna even groot was als de Aktiegroep (ter informatie, de Aktiegroep had 58,5% van de geldig uitgebrachte stemmen en de Werkgroep 37,7%). Bovendien had de Werkgroep de misvatting dat er een scheiding van enerzijds uitvoerende en anderzijds beleidsbepalende en de fakulteit vertegenwoordigende functies van het bestuur zou kunnen worden gemaakt: een redenering die tot konsekwentie heeft dat de studentenvertegenwoordiging in het dagelijks bestuur van de fakulteit wordt prijsgegeven omdat de beleidsbepalende en de fakulteit vertegenwoordigende taken niet tot de taken van het bestuur worden gerekend terwijl het bestuur die, ook wettelijk, wel heeft. Op een vraag van de fractie van de Aktiegroep, of de Werkgroepvertegenwoordiger de meerderheid van de studenten c.q. de 58,5% van de studenten die op de Aktiegroep had gestemd, beter zou kunnen vertegenwoordigen in het bestuur dan de Aktiegroep zelf, bleef de Werkgroep nogal vaag. In de aanbevelingsbrief had de Werkgroep medegedeeld dat de politieke

aspiraties van haar kandidaat geen hoofdrol zouden spelen. Prof. Klant vroeg zich af welke rol ze dan wel zouden spelen en wat de Werkgroep eronder verstond. Ook dat werd niet zo duidelijk. Klant dacht overigens ook nog aan de mogelijkheid om een bestuur te kiezen wat min of meer eenstemmig zou zijn over het te voeren beleid en of dus in dit geval de voorzitter en secretaris van het bestuur een voorkeur zouden hebben voor de Werkgroepkandidaat boven de kandidaat van de Aktiegroep. Berecht lieten de voorzitter en secretaris dit over aan de fakulteitsraad, zij wilden hierover geen uitspraak doen. Overigens zo'n overweging heeft tot konsekwentie dat er nauwelijks sprake meer kan zijn van studentenvertegenwoordiging in het bestuur want de staf bepaalt welke student in het bestuur komt en niet een meerderheid van de studenten: oftewel de staf kiest een student die haar mag vertegenwoordigen. Voor een meerderheid van de fakulteitsraad was toen toch het argument dat het student-bestuurslid uit de grootste studentenfractie zou moeten komen doorslaggevend. Met acht stemmen voor de kandidaat van de Aktiegroep, te weten Rob Kersten, en vijf stemmen voor de kandidaat van de Werkgroep, te weten Paul Baneke, werd Rob Kersten gekozen. Ook Rob Kerstens gaat waarschijnlijk een zwaar jaar tegemoet. Want het student-bestuurslidmaatschap is bepaald geen lichte taak. Maar ook Rob kan zich gesteund weten door de Aktiegroep. En dat vond ik het afgelopen jaar een wezenlijke steun

Wiens van Asselt

sef

Lijstje m.b.t. de Alg. Ledenvergadering van de SEF, gehouden d.d. 10 oktober '75. In een (hoopelijk gelukke) poging alles overzichtelijk te houden, corresponderen de nummers voor een zin met de agenda van de vergadering.

- 3) Goedgekeurd, bij deze onder dankzegging.
- 4) In het lange, en goede, betoog werd, onder andere, aandacht geschonken aan de (explosieve?) groei van de boekenverkoop, de excursies, boek en beurs en niet te vergeten de borrels. Ook werd nog even gememoreerd dat men nog steeds verder ging op de lange weg richting China. Naar aanleiding van een vraag 'of de SEF altijd manifestaties moet ondertekenen', antwoordde de secretaris dat de SEF geen enkele aspiraties op politiek gebied heeft. Zulk een ondertekening moet dan ook meer gezien worden als een morele dan als een politieke stellingname.
- 5) De kaskommissie geeft haar goedkeuring m.b.t. de balans en het overzicht van baten en lasten. De penningmeester wordt onder dankzegging+applaus gedechargeerd.
- 6) M.b.t. de toename van het E.V. (= t.b.v. de ledenvergadering), groot f3467,98; werd besloten dat f467,98 als toename gezien zal worden en de rest van het bedrag over een aantal posten zal worden verdeeld.
- Wat betreft het bezoek van de Am. studentes: als er ec. studenten aan de excursies meedoen, dan zal de SEF geld beschikbaar stellen.
- 7) Het oude bestuur werd onder dankzegging en met evationeel applaus gedechargeerd. Er waren geen bezwaren tegen de kandidaten voor het nieuwe bestuur. Als nieuw bestuur werd verkozen: Jan Peerdeman (vrz.), Ben Sanders, Pieter-Jan van Bunningen, Alwies Gronert (penningmeester), Ron Humme en Jos Smit (secr.). Hierbij de aantekening dat Ben meedoet totdat er een vervanger is gevonden en dat Ron tot januari de penningen beheert en deze hierna aan Alwies overdraagt.
- 9) De kaskommissie blijft nog een jaar in de huidige samenstelling gehandhaafd. De komm. gastkolleges wordt gevormd uit het nieuwe bestuur en de leden van de SEF.
- 10) Er zal volgend jaar voor gezorgd worden, dat de balans en de verlies/winstrekening 24 uur van te voren beschikbaar zijn.

seminar

Op 25, 26 en 29 september hield de Aktiegroep Ekonomen een seminar. Waarop het gevoerde - en te voeren beleid ter discussie stond. De bedoeling van dit stuk is een indruk te geven van de voornaamste punten van het seminar.

Het eerste onderwerp van discussie was de politiek situatie, de economische crisis en haar gevolgen. Geconstateerd werd dat het optreden van het kabinet Den Uyl de eenheid in links Nederland negatief heeft beïnvloed. In de verschillende linkse partijen wordt het kabinet verschillend beoordeeld. Dit is nog versterkt door het anti-crisis beleid van bezuinigingen en loonmatiging. Deze situatie stelt hogere eisen aan het optreden en de argumentatie van de studentenbeweging. Geconcludeerd werd dat een nivoverhoging van de argumentatie alleen bereikt kan worden in de discussie met (mede)studenten. De ervaringen van de studenten moeten centraal staan in de politiek van de Aktiegroep. Met deze conclusie in het achterhoofd werd begonnen aan de discussie over onderwijs.

In de propedeuse zijn vorig jaar belangrijke resultaten behaald, b.v. een verbeterde examenregeling en uitbreiding van de algemene inleiding. Er blijft echter nog veel te verbeteren over, zowel wat betreft studieinhoud als -vorm. Ook moet er op toegezien worden dat de genomen besluiten ook goed worden doorgevoerd, b.v. het gebruik van Robinson en Eatwell. Voor wat betreft het kandidaats komt het er, nu de evaluatie is afgerond, op aan concrete studieverbeteringen te bereiken. Bestaande ideeën hierover als verlenging van de blokken en meer ruimte voor alternatieve onderwijsvormen moeten verder worden uitgewerkt.

Voor het doctoraal denkt de Aktiegroep aan het opzetten van groepjes, die met alternatieve literatuur doctoraalkvakken gaan lopen. Het opnemen van studenten in de vakgroepen is vooral voor de doctoraalstudenten van groot belang en zal komend jaar worden aangepakt. Verder wil de Aktiegroep het opzetten van projectgroepen stimuleren. Een eerste voorbeeld hiervan is het initiatief om n.a.v. de lezingencyclus over economische politiek en werkgelegenheid met een projectgroep te beginnen.

Voor wat buitenland betreft concludeerde het seminar dat er voor de studentenbeweging vooral een taak ligt in het geven van informatie. Pas wanneer voldoende informatie wordt gegeven zijn op een gegeven moment (solidariteits-) acties mogelijk. De aktiegroep zal zich komend jaar met name richten op Spanje, Indonesië en Portugal. Om dit alles te kunnen realiseren is een intensieve discussie met de studenten noodzakelijk. Om hier vorm aan te geven werd besloten regelmatig algemene vergaderingen te houden, waarop studenten die geen tijd of zin hebben om constant met het werk van de Aktiegroep bezig te zijn, toch hun invloed op het beleid kunnen hebben. Iedere algemene vergadering zal worden aangekondigd in een zgn. aktiegroepbulletin, waarin ook de nodige informatie zal worden opgenomen. De 1^e algemene vergadering zal ongeveer half november plaatsvinden. Daarnaast besloot het seminar een aantal secties op te richten, die zich bezig gaan houden met min of meer afgebakende terreinen als onderwijs, economische politiek en wetenschapsbeleid en buitenland. Tenslotte: de wekelijkse Aktiegroepvergadering blijft belangrijk en vindt plaats iedere woensdag, 15 uur in zaal 2249. Voor de AKTIEGROEP EKONOMEN, Rob Kerstens.

wel en wee rond de intree

faculteit

Na een week algemene introductie, voor alle eerstejaars, daalden we op maandag 1 september dan eindelijk af naar de economische faculteit. Na enige gangen, liften en trappenhuizen wat te hebben bekeken, kwamen we aan op zaal 1174 waar Litho ons al glimlachend stond op te wachten.

Professor Ankum verwelkomde ons met een toespraakje. Daarna hielden de verschillende docenten een summere inleiding waarin zij vooral het verschil tussen de vakken onderling meenden te moeten benadrukken. Er was ook een jongen van de SEF die uitlegde dat de SEF vooral voor de materiële zaken zorgt, zoals borrels en het goedkoop leveren van studieboeken. Borrels waren dezelfde dag al beschikbaar, de boeken echter niet. De colleges waren al een tijdje bezig toen de laatste zijn bestelde boeken binnen had. In de eerste week werden drie nogal veront- rustende colleges gegeven door Prof. Klant over de zogenaamde wetenschapsfilosofie. We kregen niet de indruk dat veel mensen de lijn in deze colleges konden volgen. Dat was volgens ons vooral te wijten aan de vele uitweidingen die slechts zijdelings verband hielden met de stof. Het collegedictaat was gelukkig stukken beter. Dinsdags zijn we naar de Heineken brouwerij geweest, waar de pils, kaas en nibbits meer aandacht kregen dan de gladspreekende reclamemaker.

VESVU ~ congres

De studievereniging van de V.U., de VESVU, heeft van 6 tot 8 oktober een congres georganiseerd. Was in 1973 het thema "Crisis in de economische theorie", nu was het onderwerp "Economie en Staat! Ook op dit gebied is de economische theorie nog niet ver ontwikkeld. Een belangrijk resultaat van het congres was dan ook dat duidelijk naar voren kwam, waarom een theorie van de staat nodig is en op welke punten de huidige economische theorie tekort schiet in haar analyse van het economisch proces.

Hier zal verder niet uitgebreid worden ingegaan op de inleidingen van de verschillende sprekers op het congres. Folia Civitatis heeft daar in haar nummer van 18 oktober een uitvoerig overzicht van gegeven.

Als gebreken in de economische theorie kunnen hier genoemd worden de normatieve functie van de welvaartstheorie en de leer van de openbare financiën ten opzichte van de staat. Voor zover bijvoorbeeld de welvaartstheorie empirisch is, abstraheert zij van de staat. Ook de theorie van de Int. Econ. Betrekkingen leidt aan overabstractie. Deze modelmatige theorie houdt rekening met historische factoren (kolonialisme), noch met politieke factoren (b.v. de rol van staten in de internationale concurrentie). Waar de staat wel een rol speelt, in de theorie van Keynes, wordt weer niet gekeken naar welke maatschappelijke krachten inwerken op de staat. De beleidsaanbevelingen van economen krij-

Bergen

De tweede week ging onze groep naar vormingscentrum "de Haaf" in Bergen. Na koffie en een goede maaltijd werden we 'smiddags in de vorm van een spelletje aan elkaar voorgesteld. Daarna kregen we een stencil met vragen en opmerkingen. Aan de hand daarvan werd er in kleine groepjes over studiemotivatie gesproken. Het werd niet erg duidelijk waarom de meeste mensen juist voor de economie-studie hadden gekozen. Door de vooropleiding (bijna uitsluitend VWO) zat het er eigenlijk al een beetje in dat je zou gaan studeren. Waaronder economie, slechts weinigen konden er iets zinnigs over vertellen. 's Avonds kwamen de heren De Klerk, Luyten, en Van der Horst op bezoek. De bedoeling was dat er een discussie zou ontstaan over studeren aan de faculteit, met name over de inhoud van het studieprogramma. Er werden zinnige dingen gezegd maar vaak niet begrepen, men praatte nogal langs elkaar heen. De meesten stortten zich dan ook vroeg op de pils, genever of wijn en het werd ten slotte een gezellige avond die duidelijk meer bijdroeg tot de kennismaking dan het programma eerder op de dag.

simulatiespel

Op de tweede dag werd een simulatiespel gespeeld. Een waargebeurd arbeidsconflict was het uitgangspunt. Er waren verschillende groepjes: de werkende jongeren, de

gen daardoor een subjectivistisch karakter. Zo wordt de econoom vaak een boeteprediker: "Als U niet snel een deel van Uw veel te hoge loon inlevert, stort de economie in elkaar" (Stevens, Heertje, v.d. Doel etc.). Het gaat er echter niet om. Het is echter niet voldoende een bepaald gedrag voor te schrijven, het gaat erom dat het gedrag verklaard wordt vanuit maatschappelijke en economische factoren. Hier komt een verschil met het ken-object van de marxistische theorie naar voren, die wel uitgaat van klasseverhoudingen en daardoor in staat is de maatschappelijke krachten in de theorie op te nemen. De huidige crisis benadrukt nog eens nadrukkelijk de relevantie van een snelle ontwikkeling van een theorie van de staat. Het lijkt immers steeds moeilijker te worden de recessies in het kapitalistisch stelsel te onderdrukken zonder een planmatige en democratische economische beleidsvoering.

Het VESVU-congres zal echter pas werkelijk resultaten afwerpen, als de de problematiek die aan de orde werd gesteld, aan de universiteiten verder wordt uitgewerkt. Hier ligt nog een uitgebreide taak voor docenten en studenten. In fasencomité's en vakgroepen kunnen initiatieven ontwikkeld worden. Het VESVU-congres van 1973 en de lezingencyclus in die tijd aan onze faculteit hebben duidelijk de interesse in de klassieke en marxistische theorie gestimuleerd in alle fasen. Hopelijk zal ook na dit congres hetzelfde gebeuren. Studenten die geïnteresseerd zijn in deze materie of inlichtingen willen hebben, kunnen bijvoorbeeld contact opnemen met de SEF of de studiehoudscie. of onderwijscie. van de Aktiegroep Economen. Vanuit de vakgroepen kunnen wellicht ook ideeën verwacht worden voor een verbreding van de studie en de economische theorie.

vakbond van werkende jongeren, de directie, een vereniging voor het leerlingstelsel en de pers en postboden. Via een instructie per groep werd het spel op gang gebracht. De twee postboden, Ankum en Litho, verzorgden het schriftelijk contact. Ook gesprekken tussen de groepjes konden worden aangevraagd. Iedereen deed enthousiast mee, verwarring werd gesticht door linkse en rechtse pers.

's Avonds werd het spel geëvalueerd en wij geloven dat veel conflicten die in werkelijkheid bestaan, hier duidelijk naar voren kwamen. De rest van de avond werd op passende wijze doorgebracht. De volgende dag hield Wiens nog een praatje over de bestuursstructuur van de universiteit. 's Middags na de vegetarische hap en de thee zijn we weer vertrokken. In de bus zaten verscheidene mensen te klagen over het gemiste stukje vlees.

suggesties

Een suggestie voor het volgend jaar is toch wel dat de kleine inleidingen van de verschillende vakgroepen worden vervangen door één inleiding aangevuld met sten- cils over boeken en programma. Al die korte stukjes waren nogal verwarrend. Verder leverde de discussie in Bergen in de grote groep vaak te weinig op. Het is beter om in kleinere groepen te werken.

Jan Blom en Jan Kokken
(alias Wel en Wee)

AFSCHEID

Jan Zeevat, de voorzitter van de Raad van Beheer van ROSTRA, heeft zijn functie neergelegd. Jan Zeevat, 5 jaar voorzitter, is nl. binnenkort afgestudeerd. In 1969 werd hij bestuurslid van de SEF. In zijn beleidsportefeuille zat de (her) oprichting van een faculteitsblad. In 1967 was het vroegere blad "Rostra Economica" nl. ter ziele gegaan. Na lange en intensieve voorbereidingen kwam ten slotte het blad van de grond. Ook de enthousiaste medewerking van de stafleden Fit en Meltzer betekende een belangrijke stoot hiertoe. De eerste uitgave van ROSTRA (de nieuwe naam) was 4 pagina's dik. Dit zou zo blijven tot eind 1972. Rond die tijd werd de aanzet gegeven tot de vorm waarin ROSTRA nu verschijnt. Jan Zeevat is er altijd in geslaagd ROSTRA langs de valkuilen in de Economische Faculteit te leiden. ROSTRA is zelfs steeds versterkt uit de moeilijkheden (vgl. de ondertekeningskwestie en de problemen rond het benoemingsnummer van november 1974) tevoorschijn gekomen. De ROSTRA-redactie hoopt dat de opvolger van Jan Zeevat het evengoed zal doen. Jan hoopt zelf dat een student hem opvolgt: "De Raad van Beheer is de enige Commissie in de faculteit waarvan een student voorzitter is; dat moet zo blijven". De redactie bedankt Jan Zeevat voor de inzet en toewijding die hij besteed heeft aan de opbouw van een volwaardig faculteitsblad. Wij wensen hem veel succes in zijn nieuwe werkring.

korrostrapondentie

Prof. Dr. Drs. A.C.R. Dreesmann

HAHAHA!

Zeer geachte Redactie,

In Rostra nr. 36 van febr. 1975 komt op blz. 12, linkerkolom, de volgende passage voor: "koloniaal..., koloniale economie, ha ha ha ha. Gongrijp deed het ha ha ha ha. Gongrijp koloniale economie..."

Deze uitlating bevat een inhoudelijke onjuistheid en is daarenboven qua vorm een onhoffelijkheid jegens een veelzijdig geleerde, die onze Economische Faculteit bijna 35 jaar heeft gediend en die sinds 1957 eredoctor was van deze faculteit.

Prof. Dr G.L. Gongrijp (1885-1969) had al ver vóór de tweede wereldoorlog zowel te Rotterdam als te Amsterdam de koloniale economie als leeropdracht. Vanaf het stichtingsjaar 1922 was hij lector aan onze faculteit en sinds 1930 buitengewoon hoogleraar, tot aan zijn emeritaat in 1956. In 1946 werd de leeropdracht "koloniale economie" gewijzigd in "Oosterse economie". Dit is op te maken uit het Jaarboek der Universiteit van Amsterdam 1946-1947 (blz. 170). In de "Series Lectionum" 1947-1948 vindt men de omschrijving "Oeconomia regionum tropicarum". Tijdens de studie jaren van de geïnterviewde Prof. Dr Drs A.C.R. Dreesmann heette dit keuzevak derhalve Oosterse economie.

Gongrijp's colleges waren ongemeen boeiend en diepzinnig, maar werden door slechts weinigen gevolgd. "Les absents avaient tort !".

Met de meeste hoogachting,
(w.g.) Dr W.M. Zappey.

STATISTIEK

Mijne Heren,

Over de statistische analyse inzake "nevenfuncties" op blz. 9 van het juni-nr. van Rostra valt het volgende op te merken.

1. Voorzover uit de toelichting valt op te maken zijn zowel X als Y gemiddeld over alle formatieplaatsen van de desbetreffende vakgroep. Het is daarbij vermoedelijk zo dat als (deel van een) "formatieplaats" is geteld het getal dat in de officiële regeling van de formatie wordt aangehouden. Indien dit zo is (een andere methode zou behoren te zijn vermeld) betekent dit dat een buitengewoon hoogleraar of lector altijd voor 1/3 formatieplaats geldt, ongeacht het deel van de werktijd (meestal uitgedrukt in eenheden gelijkstaande met een halve dag per week; full time = 10 eenheden) waarvoor hij is aangesteld. Aangezien het aantal eenheden tussen de deeltijdse functionarissen varieert (van 1 eenheid tot 9 eenheden) wordt de vergelijkbaarheid der uitkomsten alleen hierdoor reeds verstoord.

2. In het algemeen gesproken kan hetgeen een buitengewoon hoogleraar of lector buiten de Universiteit aan activiteiten tentoonspreidt niet worden aangemerkt als "nevenfunctie" (het is meestal eerder andersom: de universitaire functie is hetzij een tweede hoofdfunctie, hetzij een nevenfunctie). Dientengevolge is het aantal gerapporteerde nevenfuncties in een vakgroep met veel parttimers reeds uit dien hoofde lager dan dit aantal in een vakgroep met weinig of geen parttimers. Indien men beide groepen

- fulltimers
- parttimers

voor de analyse totaliseert en middeft (en daarbij dan nog de onder 1 bedoelde, voor het doel onjuiste wegingsfactor van 1/3 toepast) krijgt men een onjuist beeld van de realiteit.

Voor een goede analyse zouden X en Y beide moeten worden berekend over elk van beide groepen (fulltimers en parttimers) afzonderlijk. Voor de tweede groep, die der parttimers zal X vermoedelijk tot nul naderen, zodat de regressieberekening waarschijnlijk weinig zin heeft. Voor de fulltimers daarentegen ontstaat een veel zuiverder beeld, waarvan ik overigens niet kan voorspellen of dat zal leiden tot verhoging of een verlagening van de 1,7 pagina's.

3. De regressievergelijking - ook als zij conform 2 alleen berekend is over de relevante groep - zegt onvoldoende als de correlatie-coëfficiënt er niet bij wordt aange-

geven. Het is tenslotte ook mogelijk een regressievergelijking te berekenen voor verschijnselen die geen of nauwelijks correlatie vertonen, maar enige betekenis heeft die vergelijking niet.

4. Onder alle omstandigheden is het onverstandig te menen dat een verschijnsel slechts de ene verklaringsgrond kan hebben die men zelf kan bedenken. Dit wordt ernstiger indien men als enige geziene verklaringsgrond in het openbaar brengt en die grond sommige betrokkenen in een kwaad daglicht stelt. De beschuldiging dat sommige hoogleraren kant en klare studies zouden kopen en onder hun eigen naam publiceren behoort tot de hierbedoelde categorie.

Er is tenminste nog één andere verklaringsgrond: de betrokken hoogleraar besteedt nu eenmaal aanzienlijk meer tijd aan zijn taak (incl. het verzorgen van publikaties) dan de 2.000 uur per jaar (incl. vakantie, ziekte enz.) die formeel als norm geldt. Hij kan bovendien aanzienlijk sneller zijn in het gereedmaken van publikaties dan anderen. Tenslotte is een pagina van de ene publikatie niet gelijk te stellen aan de pagina van een andere publikatie, wat betreft de tijd die nodig is ter voorbereiding ervan,

Hoogachtend,
A.B. Frielink

STATISTICS IS A WAY OF LYING
RED.

NAAKT!

Nog steeds wordt iedere aflevering van ROSTRA-Redactioneel ingeluid met een prachtig tekeningetje van een nakend meisje. Een soort verkooppolitiek van een mannenblad, hunkt mij.

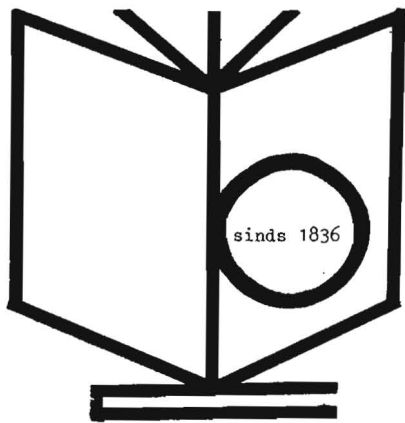
Het zou toch zinniger zijn op te houden met het vastpinnen van vrouwen op hun uiterlijk. Er mee dóór gaan betekent dat zo veel van hen onbenut blijft. Het is natuurlijk wel naar voor jullie en voor de hele economische wetenschap dat het vrouwelijk element zo weinig aanwezig is, maar daar is, zeker op redactioneel nivo, toch wel iets aan te doen. Om te beginnen een andere tekening maken, en daarna fluks een paar vrouwen mobiliseren om in de redactie te komen. 't Is ontzettend hard nodig, niet in de laatste plaats voor de vrouwen zelf.

Groeten, Kristien Jansen.

brinkman's

boekhandel

IN HET MAUPOLEUM

2^e ETAGE

Jodenbreestraat 23

kamer 2386 tel. 5254024

ENKELE NIEUWE BOEKEN:

- H.M. Helmers, R.J. Mokken e.a.-Graven naar macht. Van Genneep 1975 f 37,50
- N. van Rossum- Sociaal Economisch Jaarboek 1974/1975 Agon Elsevier 1975 f 24,50
- J.M. Chevalier- De olie raakt toch op. Synopsis 1975 f 28,50
- W. Blumenberg- Kleine geschiedenis van het leven van Karl Marx. SUN 1975 f 10,00
- J. Robinson e.a.- De armoede van de economische wetenschap; twaalf essays.SUN 1975 f 14,50
- J. Tinbergen- Income distribution. North Holland Publishing Comp. 1975 f 41,60
- G. Katona- Psychological economics. Elsevier 1975 f 36,40
- C. Fasseur- Kultuurstelsel en koloniale baten. Stenfert Kroese 1975 f 39,50
- H. Leipold- Sozialistische Marktwirtschaften. Beck 1975 f 21,70
- P. Jalée- Wat is kapitalisme? Een marxistische visie op onze samenleving. Van Genneep 1975 f 8,90
- J.K. Galbraith- Money: When it came, where it went. Houghton Mifflin 1975 f 33,00
- F. Cairncross/H. Macrea- De tweede crisistijd. Het Spectrum 1975 f 11,50
- E.R. Weintraub- Conflict and co-operation in economics. Macmillan 1975 f 11,45
- M.J. Stabler- Agricultural economics and rural land use. Macmillan 1975 f 11,45
- F. Pollock- Stadien des Kapitalismus. Beck 1975 f 19,10

EKONOMIE
GEOGRAFIE
PLANOLOGIE
SOCIOLOGIE